

KUL TÚRA SLOVA

*Vedecko-popularizačný
časopis
pre jazykovú
kultúru
a terminológiu*

*Orgán
Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra SAV
a Jazykového odboru
Matice slovenskej*

HLAVNÝ REDAKTOR

Matej Považaj

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Sibyla Mislovičová

REDAKČNÁ RADA

Adriana Ferenčíková, Ján Findra,
Juraj Glovňa, Robert Hammel,
Renáta Hlavatá, Nicol Janočková,
Ján Kačala, Anna Marićová,
Sibyla Mislovičová, Jozef Mlaček,
Slavomír Ondrejovič, Mária
Pisárčiková, Matej Považaj,
Mária Šimková, Iveta Vančová,
Pavol Žigo

REDAKCIA

813 64 Bratislava, Panská 26

- MISLOVIČOVÁ, Sibyla: Písanie veľkých písmen v rozličných pomenovaniach olympiády 129
VANČOVÁ, Iveta: Významy a používanie slovesa *prezvonit'* 133

DISKUSIE

- FINDRA, Ján: Maturita 2012 a ako ďalej 137

Z HISTORICKEJ LEXIKY

- KRAJČOVIČ, Rudolf: Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladom názvov obcí a miest (33) 145

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

- RAMŠÁKOVÁ, Anna: *Zafše še fšeli-co džečiskom zvravilo* 154

ROZLIČNOSTI

- Dcérska spoločnosť a dcérina spoločnosť*. M. P o v a ž a j 161

SPRÁVY A POSUDKY

- Životné jubileum PhDr. Antona Košťála, CSc. Z. S e h n a l o v á – R. S e h n a l 164
Rozvoj jazykových technológií na Slovensku a vo svete (10 rokov Slovenského národného korpusu). K. G a j d o š o v á 167
Vyšlo aktuálne Slovenské veterinárske anatomické názvoslovie. T. H a m a r 171
Užitočné dielko v príhodnom čase. A. F e r e n č í k o v á 175

Zborník *Jazyk – historický fenomén*
v intenciách vedeckých inšpirácií K.
Habovštiakovej. K. D u d o v á 179

SPYTOVALI STE SA

Štetec či mašľovačka? M. P o v a ž a j 184
Flip-flop. K. K á l m á n o v á 185

Z JAZYKOVÝCH RUBRIK

Vidíme sa zajtra? K. K á l m á n o v á 187
Obilie, obilniny a obiloviny. I. V a n -
č o v á 187
Melón alebo dyňa? I. V a n č o v á 188
Upomienkové predmety? S. D u c h -
k o v á 189
Hráme alebo hrajeme futbal? I. V a n -
č o v á 189
V prevažnej miere. S. D u c h k o v á 190

NAPÍSAI STE NÁM

Maturita – hádaj, na čo myslím! Matu-
rant z Banskej Bystrice 191

KUL TÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA, vedecko-populari-
začný časopis pre jazykovú kultúru a ter-
minológiu. Orgán Jazykovedného ústavu
Ľudovíta Štúra SAV a Jazykového odboru
Maticе slovenskej. Ročník 46, 2012, č. 3
(10. 8. 2012). Matica slovenská – Výda-
vateľstvo Maticе slovenskej v Martine za
podpory grantu Ministerstva kultúry SR.
Hlavný redaktor PaedDr. Matej Považaj,
CSc. Výkonná redaktorka PhDr. Sibyla
Mislovičová. Grafická úprava Oto Ta-
káč. Technický redaktor Vladimír Radík.
Vychádza šesťkrát ročne. Ročné pred-
platné 7,20 €, jednotlivé čísla 1,20 €. Roz-
širuje, objednávky a predplatné prijíma
Vydavateľstvo Maticе slovenskej, Mudro-
ňova 1, 036 52 Martin, e-mail: [periodika@](mailto:periodika@matica.sk)
[matica.sk](mailto:periodika@matica.sk), tel. 043/4012839. Evidenčné čís-
lo 3696/09. Podávanie novinových zásielok
povolené OZSsRP Banská Bystrica č. 1325/
94-PTP z 25. 4. 1994. ISSN 0023-5202

Distributed by Vydavateľstvo Maticе slo-
venskej, Mudroňova 1, 036 52 Martin,
Slovakia. Distribution rights are held by
KUBON and SAGNER, P.O.B. 34 01 08,
D-8000 München, Germany.

© Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej
akadémie vied v Bratislave

© Vydavateľstvo Maticе slovenskej v Mar-
tine

Vytlačila Tlačiareň BEN&M, Miriam Ulič-
ná, Turčianske Teplice 2012

Cena 1,20 €

Písanie veľkých písmen v rozličných pomenovaniach olympiády

SIBYLA MISLOVIČOVÁ

Rok, keď sa koná olympiáda, je pre všetkých milovníkov športu sviatočný. Tešia sa na toto podujatie s dlhou tradíciou, sledujú výkony športovcov, držia im palce a nenechajú si ujsť nijaké informácie a zaujímavosti o aktuálnom dianí a možno povedať, že i tí menej športovo založení jedinci si vychutnávajú zápolenia športovcov svojej vlasti.

Jediným problémom – okrem neúspechu športovcov v našich farbách – býva v čase olympiády (ale aj v období medzi olympiádami) pravopis jej rozličných pomenovaní. Ktoré pomenovania sa pokladajú za vlastné mená a treba ich písať s veľkým začiatočným písmenom a ktoré nie?

Odpoveď na túto otázku nie je vždy jednoduchá. Pravidlá písania veľkých začiatočných písmen sa rodia ako istá dohoda, často i kompromis odborníkov združených v Pravopisnej komisii pri Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV, vždy sa však pri ich tvorbe rešpektuje dlhoročná tradícia písania veľkých začiatočných písmen v slovenčine. V súčasnosti sa v tejto oblasti stretávame v jazykovej praxi s veľmi „netradičnými“ spôsobmi používania veľkých písmen, keď napríklad na potravinovom výrobku nájdeme označenie *Horká Čokoláda* alebo vo viacslovnom názve pesničky každé slovo napísané s veľkým začiatočným písmenom. Je nám jasné, že zvládnuť všetky zásady písania veľkých písmen v slovenčine nie je ľahké, ale uvedené príklady siahajú za istú únosnú hranicu. Ako je to však s pomenovaniami týkajúcimi sa olympiády?

Podľa Olympijskej charty (2000) „olympijské hry pozostávajú z hier olympiády a zo zimných olympijských hier“, teda olympiáda konaná v lete sa nazýva *Hry ...* (poradie) *olympiády*, ale olympiáda konaná v zime ... (poradie) *zimné olympijské hry*, konkrétne *Hry XXX. olympiády, XXII. zimné olympijské hry*. Podobne napríklad v inštrukciách týkajúcich sa spôsobu otvorenia či skončenia olympiády, prípravy pozvánok na olympiádu sa uplatňuje toto delenie, napr. pozvánky na účasť na olympijských hrách majú v charte toto predpísané znenie: „Medzinárodný olympijský výbor má česť pozvať Vás na účasť na Hrách ... olympiády (alebo na ... zimných olympijských hrách), ktoré sa uskutočnia v ... od ... do ...“

Takéto rozlíšenie sa uplatňuje najmä v dokumentoch, resp. informáciách Medzinárodného olympijského výboru a Slovenského olympijského výboru. Oficiálny názov tohtoročnej olympiády je teda *Hry XXX. olympiády Londýn 2012*. Bežný používateľ jazyka však nemusí vedieť, ako sa oficiálne nazývajú olympijské hry podľa Olympijskej charty. V iných textoch (či prejavoch) sa ako náprotivok pomenovania *zimné olympijské hry* prirodzene používa aj spojenie *letné olympijské hry*, napr. *XXX. letné olympijské hry Londýn 2012*, prípadne *XXX. letné olympijské hry 2012 v Londýne*. Problém písania veľkého začiatočného písmena v tomto type názvov odpadá, lebo poradie olympiády sa zväčša píše číslicami, a to najčastejšie rímskymi. V prípade, že by vznikla potreba napísať číslovku slovom, píše sa s veľkým začiatočným písmenom, teda *Tridsiate letné olympijské hry Londýn 2012*.

Niekedy vzniká otázka, aké písmeno sa píše po radovej číslovke označujúcej poradie. Podľa Pravidiel slovenského pravopisu (2000), ak sa pred názvom podujatia uvádza radová číslovka označujúca poradie podujatia, vlastným menom je celý názov aj s uvedením poradia, t. j. po číslovke nasleduje malé písmeno, napr. *XXX. letné olympijské hry, XXII. zimné olympijské hry* a pod.

S veľkým začiatočným písmenom teda píšeme názvy *Hry XXX. olympiády Londýn 2012, Hry XXX. olympiády v Londýne, Hry XXX. olympiády, XXX. letné olympijské hry 2012 v Londýne, XXX. letné olympijské hry Londýn 2012*, podobne *XXII. zimné olympijské hry 2014 v Soči, XXII. zimné olympijské hry Soči 2014* atď.

Pri názvoch typu *letné olympijské hry Londýn 2012* (bez označenia poradia, ale s kompletnou informáciou o mieste a roku konania) môže byť na-

mieste otázka, či to nie sú vlastné mená a či ich netreba písať v podobe *Letné olympijské hry Londýn 2012*, resp. *Zimné olympijské hry Soči 2014*. V tomto prípade nepokladáme za chybnú ani jednu z podôb a dávame používateľom jazyka priestor na to, aby sa rozhodli, ako spojenie napíšu. Podstatné však je, aby autor textu dôsledne dodržiaval zvolený spôsob písania a nepísal to isté pomenovanie raz s veľkým a raz s malým začiatočným písmenom.

Ak je v spojení len informácia o termíne konania alebo len o mieste konania, ide o neúplný názov podujatia, a teda o všeobecné pomenovanie, ktoré píšeme s malým začiatočným písmenom, napr. *letné olympijské hry*, *letné olympijské hry v Londýne*, *letné olympijské hry 2012*, *zimné olympijské hry*, *zimné olympijské hry v Soči*, *zimné olympijské hry 2014* a pod.

V jazykovej praxi sa veľmi často používajú skratky *LOH* (*letné olympijské hry*) a *ZOH* (*zimné olympijské hry*), ktoré sa takisto vyskytujú v rozličných variáciách, napr. *LOH 2012 Londýn*, *ZOH 2014 Soči* a pod. V jazykovej praxi sa niekedy používa aj skratka *OH* (*olympijské hry*). Skratky viacslovných pomenovaní sa píšu verzálami, a to aj vtedy, keď sú skrátčením slovného spojenia, ktoré nie je vlastným menom, ako je to v prípade uvedených skratiek.

Slovo *olympiáda* je všeobecné podstatné meno a píše sa s malým začiatočným písmenom, a to aj pri uvedení roka alebo miesta konania, napr. *olympiáda v Londýne*, *olympiáda 2012*, *olympiáda 2012 v Londýne* (okrem situácie, keď sa vyskytuje na začiatku vety alebo ako nadpis). V Krátkom slovníku slovenského jazyka (2003) uvádzajú sa dva významy tohto podstatného mena, a to 1. vrcholné medzinárodné športové preteky konané raz za 4 roky (podľa hier v starom Grécku), *olympijské hry*; pôvodne obdobie medzi dvoma športovými hrami v starom Grécku: *letná*, *zimná olympiáda*, *usporiadateľ olympiády*, 2. súťaž: *šachová olympiáda*, *matematická olympiáda*; *olympiáda kvality*. V spomínanej Olympijskej charte sa uvádza výklad: „Termínom *olympiáda* sa rozumie obdobie štyroch za sebou idúcich rokov. Olympiáda sa začína otvorením hier olympiády a končí sa otvorením nasledujúcej olympiády.“

Prídavné meno *olympijský* sa vyskytuje v jazykovej praxi v rozličných spojeniach, napr. *olympijský oheň*, *olympijská medaila*, *olympijský víťaz*, *olympijská dedina*, *olympijský štadión*, *olympijský rekord*, *olympijské športy*, *olympijský symbol*, *olympijská vlajka*, *olympijské heslo*, *olympijský em-*

blém, olympijská hymna, olympijská pochodeň, národný olympijský výbor, ale je aj súčasťou vlastných mien pomenúvajúcich organizačné štruktúry olympijských hier, olympijské dokumenty, napr. *Medzinárodný olympijský výbor, Slovenský olympijský výbor, Olympijská charta* a pod.

Na záver zopakujeme, že ako vlastné mená odporúčame písať oficiálne názvy olympiády, v ktorých sa uvádza jej poradie, ako aj rok a miesto konania (v ľubovoľnom poradí; pričom miesto konania sa uvádza v nominatíve, ak je pred rokom konania, a v lokáli s predložkou *v*, ak je za rokom konania), prípadne aj bez uvedenia miesta a roku konania:

Hry XXX. olympiády Londýn 2012,
Hry XXX. olympiády 2012 v Londýne,
Hry XXX. olympiády,
XXX. letné olympijské hry Londýn 2012,
XXX. letné olympijské hry 2012 v Londýne,
XXX. letné olympijské hry;
XXII. zimné olympijské hry Soči 2014,
XXII. zimné olympijské hry 2014 v Soči,
XXII. zimné olympijské hry.

Pri názvoch s prídavnými menami *letný* a *zimný* bez uvedenia poradia olympiády, ale s uvedením miesta (v nominatíve) a termínu konania akceptujeme podoby s veľkým aj s malým začiatočným písmenom, teda: *letné olympijské hry Londýn 2012/Letné olympijské hry Londýn 2012, zimné olympijské hry Soči 2012/Zimné olympijské hry Soči 2012*.

Ostatné neúplné názvy tohto športového podujatia, ako aj slovo *olympiáda* sa píšu s malým začiatočným písmenom.

LITERATÚRA

Olympijská charta. Medzinárodný olympijský výbor. Stav k 12. decembru 1999. Zodp. red. A. Zerer. Bratislava: Slovenský olympijský výbor 2000.

Krátky slovník slovenského jazyka. 4., doplnené a upravené vydanie. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda 2003. 988 s.

Pravidlá slovenského pravopisu. 3., upravené a doplnené vydanie. Red. M. Považaj. Bratislava: Veda 2000. 592 s.

Text vznikol pri riešení grantového projektu *Kontrafakčný výskum slovných zásob slovenčiny a češtiny a jazyková kultúra – 2. etapa* (VEGA č. 2/0076/12).

Významy a používanie slovesa *prezvoniť*

IVETA VANČOVÁ

So zavádzaním nových druhov komunikačných technológií do každodenného života sa slovná zásoba ich používateľov prirodzene rozširuje, pričom nejde vždy iba o odbornú terminológiu. Tak aj v súvislosti s mobilnou telefonicou komunikáciou pribudli do slovenčiny nové slová a slovné spojenia. Väčšinu z nich sme prevzali z angličtiny, k najznámejším patria *mobil*, *esemeska*, *ememeska*, *SIM karta*, *číslo PIN*, *handsfree*, *roaming* a z nich utvorené odvodeniny, ako napr. *mobilový*, *mobilný*, *esemeskovať*, *ememeskovať*, *roamingový*. Pre úplnosť treba dodať, že táto skupina slov je veľmi dynamická a jej rozširovanie súvisí s novými funkciami mobilov, resp. s ponukou nových služieb mobilných operátorov. Popri vzniku či preberaní nových slov dochádza aj k významovému rozširovaniu niektorých už jestvujúcich a fungujúcich domácich výrazov. Ako príklad možno uviesť význam slovesa *dobiť* v spojení *dobiť kredit* „dodať finančnú sumu na účet (obyčajne pomocou elektronických platobných systémov), z ktorého poskytovateľ služby inkasuje platby“ (porov. 1. zv. Slovníka súčasného slovenského jazyka A – G z r. 2006), či význam podstatného mena *kredit* ako „sumy peňazí, ktorou si používateľ mobilného telefónu predplatí telefonovanie“ (porov. 2. zväzok Slovníka súčasného slovenského jazyka H – L z r. 2011).

Výraz, ktorý nemožno v tejto súvislosti nespomenúť, je sloveso *prezvoniť*. Pre mnohých nejde o úplne nové slovo, pamätajú si ho napríklad z vyjadrení pracovníkov telekomunikácií, ktorí ho v spojení *prezvoniť telefón* používali po prijatí oznámenia o nefungujúcej („pevnej“) telefonickej linke ako jeden zo spôsobov zistenia jej (ne)funkčnosti, prípadne jej opravy (túto činnosť možno stručne opísať ako „telefonátom, zvonením overiť prípadnú poruchu na káblovom vedení linky“). Používanie slovesa *prezvoniť* sa v minulosti obmedzovalo na úzku profesionálnu skupinu a to bol možno dôvod, pre ktorý sa toto slovo neuvádzalo v slovenských výkladových slovníkoch.

Dnes je však sloveso *prezvoniť*, ako aj jeho používanie v inej situácii. Keďže sa stalo súčasťou slovníka majiteľov mobilných telefónov, čiže väčšiny obyvateľstva, je veľmi frekventované. Zaujímavé však je, že na-

priek jeho rozšírenosti (alebo práve preto) ho nie všetci chápu rovnako, a preto ho aj rozlične používajú. Z textov vybratých z internetu a zo Slovenského národného korpusu možno opísať niekoľko významov slovesa. Najčastejší je ten, ktorý sa dá vyjadriť ako „zvoneníím upozorniť niekoho na niečo; použiť zvonenie ako dohodnutý signál (nie na uskutočnenie telefonického hovoru)“ a ktorý potvrdzujú napríklad takéto vety: *Ak chcete zavolať na Slovensko, ušetríte tým, že dotyčného len prezvoníte a on vám zavolá naspäť. – V posledných dňoch sa začala šíriť informácia, že spoplatňujú aj prezvonenie, pri ktorom nikto nezdvíha telefón. – Spokojne som zaspal, až keď mi prezvonila – signál šťastného príchodu domov. – Majitelia mobilov, ktorí sa nechávajú prezvoniť a potom volajú naspäť, by si mali skontrolovať, či po stlačení tlačidla na odmietnutie hovoru nedochádza k presmerovaniu do hlasovej schránky. – Stačí prezvoniť a my zavoláme vám!* (posledný príklad je častý v inzerátoch na ponuku služieb a tovarov).

Ďalší význam slovesa *prezvoniť* možno vysvetliť ako „použiť zvonenie ako prostriedok na lokalizáciu telefónu, napr. pri jeho strate“, napr. *A ak ho [mobil] po páde neviete nájsť, stačí ho prezvoniť. – Mobil sa mu stratil a nedokáže ho nájsť ani prezvonením, lebo má vybitú baterku. – Prečo sa kľúče, peňaženka nedajú prezvoniť?* O zaradení do tohto významu možno uvažovať aj pri takom používaní slovesa *prezvoniť*, ktoré nesúvisí s jeho funkciami ako prostriedku na dorozumievanie, ale (žiaľ) s jeho schopnosťou iniciovať nástražný výbušný systém, teda použiť zvonenie na odpálenie výbušniny, napr. *Z bezpečnej vzdialenosti stačí prezvoniť (možno) ukradnutý mobil, ktorý odpáli nálož. – Práve prezvonením mobilu bol napríklad odpálený bombový útok v Madride.*

Sloveso *prezvoniť* sa, hoci zriedkavo, používa aj vo význame „uskutočniť telefonický hovor“, teda ako synonymum k slovesu *zatelefonovať*, napr. *Dcére vonku vypadol z vrecka mobil, ktorý našla jedna veľmi milá pani. Ihneď prezvonila na posledné volané číslo (manželkino) a povedala jej, ako mobil našla. – Po dvadsiatich minútach mi to začalo byť podozrivé, tak som ho prezvonil. „Vieš čo, netrafil som odbočku k tebe, som v Lamači“.*

Pri slovese *prezvoniť* je zaujímavé sledovať nielen jeho viacvýznamovosť, ale aj rozmanitosť použitých väzieb s predmetom, a to aj v rámci rovnakého významu. Ak je predmetom slovo *telefón* alebo *mobil* (prípad-

ne slovné spojenie *mobilný telefón*), používa sa vo väzbe s akuzatívom bez predložky: *Poprosila náhodného okoloidúceho, aby prezvonil jej mobil. – Zatiaľ je isté len to, že stroj nespadol do mora – záchranárom sa totiž podarilo prezvoniť jeden z mobilov, ktorý bol na palube.* Pri spojení slovesa s osobami sa používajú dve väzby: s akuzatívom bez predložky, napr. *Zistil som, že neviem nájsť svoj mobil. Poprosil som priateľa, aby ma prezvonil. – Vy sa síce na predplatenú kartu s prepadnutým či vyčerpaným kreditom dovoláte, vaše dieťa vás však nebude môcť ani len prezvoniť. – So svojimi ľuďmi zo stanice prvej pomoci nenecháva nič na náhodu a pravidelne raz do týždňa prezvoní svojich starkých* (vo význame „zatelefonuje [svojim starkým]“) –, aj s datívom bez predložky, napr. *Boli sme dohodnutí, že vždy, keď ma odprevadí a príde domov, prezvoní mi. – Presne o siedmej som zastavil na rohu ulice a prezvonil jej. Do dvoch minút bola pri mne. – Keby som ti mala prezvoniť vždy, keď na teba myslím, tak by som ti totálne vybila baterku.* Väzba s datívom sa používa pravdepodobne pod vplyvom podobného vyjadrenia *zatelefonovať/zavolať niekomu*.

Nájdu sa aj doklady na používanie slovesa *prezvoniť* ako bezpredmetového, napr. *Medzitým trikrát prezvoní Andrej. Nie som si istá, či to znamená, že na mňa intenzívne myslí, že mu mám zavolať naspäť, alebo že stojí pred dverami. – Mali sme taký signál: keď prezvonila, vedel som, že mám o päť minút vyštartovať a stretneme sa presne v Kostolnej pri kostole.* V uvedených príkladoch vystupuje sloveso *prezvoniť* ako synonymum k bezpredmetovému slovesu *zazvoniť* vo význame „zvonením oznámiť, upozorniť niekoho na niečo“.

Z naznačených dokladov vyplýva, že väzobná „pestrosť“ slovesa nezávisí od jeho viacvýznamovosti, pretože k jednému významu nepatrí iba jedna väzba.

Zo slovtvorného hľadiska je dokonavé sloveso *prezvoniť* utvorené bežným slovtvorným postupom pridaním predpony *pre-* k nedokonavému základovému slovesu *zvoniť*, nemožno preto nič namietať proti jeho používaniu (hoci ide o vidovo odlišné slovesá, nejde o čisto vidovú dvojicu). Zo stylistického hľadiska nám ako neutrálne prichodí jeho používanie vo všetkých významoch, a to vo väzbe s akuzatívom, teda *prezvoniť telefón, prezvoniť priateľa*. Datívna väzba *prezvoniť niekomu* sa pociťuje skôr ako hovorová. Nemožno vylúčiť, že vzhľadom na významy „použiť zvonenie ako dohod-

nutý signál“ a „použiť zvonenie na uskutočnenie hovoru“, pri ktorých môže dochádzať (a z našej skúsenosti vieme, že aj dochádza) k nedorozumeniam, časom sa ich počet zredukuje, presnejšie: z uvedených dvoch významov sa ustáli len jeden – „použiť zvonenie ako dohodnutý signál“.

O „živote“ slovesa *prezvoniť* rozhodnú jeho používatelia, no so zreteľom na jeho doterajšie fungovanie je nepochybné, že nebude chýbať v príslušnom zväzku Slovníka súčasného slovenského jazyka (už teraz je však isté, že autor tohto hesla nebude mať pri jeho spracúvaní ľahkú úlohu).

Text vznikol pri riešení grantového projektu *Kontrafakčný výskum slovnjej zásoby slovenčiny a češtiny a jazyková kultúra – 2. etapa* (VEGA č. 2/0076/12).

DISKUSIE

Maturita 2012 a ako ďalej

JÁN FINDRA

S ironickým nadhľadom, ale vlastne pravdivo sa hovorí, že na Slovensku je na jeden štvorcový kilometer najviac rektorov vysokých škôl. Sotva však možno hovoriť o rekorde. Určite je niekoľkonásobne vyšší počet súkromných i štátnych vzdelávacích inštitúcií zabezpečujúcich zaškoľovanie, preškoľovanie a doškoľovanie pracovníkov z jednotlivých oblastí kultúrno-spoločenského, ekonomického i politického života. Zrejme k nim patrí aj inštitúcia NÚCEM, ktorá pre Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky vypracovala tzv. monitoring *Maturita 2012 – Externá časť – Slovenský jazyk a literatúra*. O tom, že táto inštitúcia sa navyše „musí“ venovať preškoľovaniu a doškoľovaniu absolventov vysokých škôl z učiteľských fakúlt, dozvedel som sa náhodne. V čase tohtoročných maturít som totiž v Slovenskom rozhlase zachytil torzo rozhovoru s pracovníčkou tejto inštitúcie (dúfam, že sa nemýlim), z ktorého som sa dozvedel, že vysoké školy nenaučia budúcich učiteľov takmer nič o texte, a teda o podstate tejto základnej lingvistickej kategórie musí doučať a poučať, doškoľovať a preškoľovať čerstvých absolventov – adeptov učiteľstva práve ich (do)vzdelávacia organizácia. V tej chvíli som, pravdaže, netušil, že sa v krátkom čase dozviem, ako text vymedzuje a charakterizujú jej pracovníci a ako o jeho podstate zrejme poučajú aj začínajúcich učiteľov.

V čase maturít sa totiž na mňa telefonicky, ako aj písomne obrátili viacerí stredoškolskí profesori – slovenčinári, že majú problémy s riešením niektorých úloh z maturitného monitoringu, ba že niektoré dispozície sa im zdajú nelogické alebo aj nesprávne. Požiadali ma o stanovisko. Keď som si prezrel úlohy v externej časti *Maturita 2012*, usúdil som, že bude vhodné zaujať k tomuto „materiálu“ aj verejné stanovisko. Veľa totiž prezrádza o situácii

v našom školstve, a to na celej inštitucionálnej vertikále od Ministerstva školstva SR až po jednotlivých učiteľov.

Úlohy v materiáli *Maturita 2012* – koľký raz už?! – aktualizujú pretrvávajúci problém, aký je obsah, zmysel a cieľ slovenského jazyka a literatúry v rámci vyučovacích predmetov na gymnáziách a stredných školách. Zo 64 úloh (otázok) totiž iba 25 bezprostredne súvisí s týmto vyučovacím predmetom. Ostatné otázky sa síce tvária, že ide o záležitosti textu (čítanie s porozumením), no v skutočnosti žiadajú od žiaka, aby odpovedal na otázky, ktoré sa síce viažu na obsahové súvislosti východiskových textov (ukážok), no veľmi málo hovoria o ich hĺbkovom, obsahovo-tematickom ustrojení a takmer nič o ich povrchovom, jazykovo-kompozičnom stvárnení. Zdanlivo prikazujú žiakovi, aby logicky uvažoval o niektorých vecno-obsahových vzťahoch textu (čítal s „porozumením“), zväčša však ide o podružné veci, ktoré nemajú nijaký dosah na vonkajšiu a vnútornú stavbu textu vzhľadom na expedienta a percipienta. Ako občan bude totiž žiak tieto roly zastávať počas celého svojho života. Lebo podmienkou existencie ľudskej spoločnosti, sociálnych skupín i jednotlivcov je medziľudská komunikácia. Vo svojej životnej praxi žiaci nebudú recitovať enumeratívne poskladané odizolované poučky o jednotlivých gramatických javoch, ale v rámci žánrovo diferencovaných ústnych a písomných jazykových prejavov si budú vymieňať, prijímať a odovzdávať vecné alebo estetické informácie. Maturant by teda mal mať základné informácie o systémovej podstate jazykového (gramatického) prvku, predovšetkým by ho však mal vnímať ako výrazový prostriedok, čiže ako stavebnú jednotku textu, ktorá ho vo funkčnej synchronizácii s ostatnými jazykovo-kompozičnými prostriedkami vymedzuje štýlovo a žánrovo, a to v individuálnom i sociálnom rozmere. *Maturita 2012* nič také od žiaka nežiada.

Z naznačeného hľadiska – na princípe pars pro toto – všimnime si ukážku č. 1:

„Hej, vari nevieš, že nijakou ľútosťou nenahradíš zmarenú príležitosť, ktorú ti poskytuje tvoj jediný život? Aj ja som bol taký? Ach, aj ja som bol taký!“

„Ako? Vždy si sa skvele staral o naše obchodné záležitosti,“ zajachтал Scrooge, už to začínal dávať do súvisu sám so sebou.

„O naše obchodné záležitosti!“ zvolal duch a opäť zalomil rukami.

„O ľudí som sa mal starať! O blaho všetkých! Láska k blížnemu, súcít, zhovievavosť a dobrotá – tým som mal naplniť svoj život!“

Duch vystrel ruku a zdvihol kus reťaze, akoby chcel ukázať príčinu svojho márneho žiaľu, a prudko ju zase spustil na zem.

„A najväčšmi trpím v tomto ročnom období,“ pokračoval. „Prečo som chodil medzi zástupmi svojich blížnych s očami upretými do zeme, prečo som ich nikdy nezdvihol k tej požehnanej hviezde, ktorá priviedla troch kráľov k biednej maštali? Vari nebolo dosť chudobných domov, ku ktorým má mohlo priviesť jej svetlo?“

Neviem, aký význam má otázka, nad (?) čím žiali duch v tejto ukážke. Podľa tvorcov monitoringu by odpoveďou mala byť jedna z týchto štyroch možností: (A) nedostatkom dobra vo svojom srdci, (B) neopätovanou láskou blízkych ľudí, (C) nevďačnosťou ľudí vo svojom (!?) okolí, (D) stratou blahobytu svojich najbližších. Tak ako vo viacerých ďalších prípadoch aj v tomto prípade by bolo možné ako vhodnú („logickú“!?) uviesť nielen jednu, ale aj dve, prípadne všetky ponúkané odpovede, alebo ani jednu.

Z hľadiska riešenia „zadania“ na ilustráciu ešte jeden príklad:

BRATISLAVA: Bývalá deviata planéta slnečnej sústavy znova prekvalpila vedcov. Trpaslík Pluto má najmenej štyri mesiace. Ten štvrtý objavil Hubblov vesmírny ďalekohľad, keď sa pokúšal odhaliť prstence okolo tohto vzdialeného telesa slnečnej sústavy.

Nový Plutov mesiac zatiaľ nemá ani meno. Americký Národný úrad pre letecko a vesmír (NASA) so sídlom v Houstone ho zatiaľ nazýva objektom P4.

„Je pozoruhodné, že Hubblove kamery nám umožnili tak dobre vidieť taký malý objekt vzdialený viac ako päť miliárd kilometrov,“ hovorí vo vyhlásení NASA Mark Showalter zo SETI v Pasadene, ktorého tím objekt objavil.

P4 má priemer 13 až 34 kilometrov a okolo trpasličej planéty obieha medzi obežnými dráhami mesiacov Hydra a Nix. Tie Hubblov vesmírny ďalekohľad objavil v roku 2005.

K Plutu má o štyri roky doraziť misia New Horizons. Bude prvou sondou, ktorá okolo bývalej planéty obletí. Vedci teraz premýšľajú, že dráhu sondy upravia tak, aby mesiac preskúmala.

„Toto je fantastický objav,“ reagoval Alan Stern, vedúci tajomník misie, „keďže teraz vieme, že v systéme Pluta je ďalší mesiac, môžeme naplánovať jeho pozorovania.“

P4 d'alekohľad prvý raz spozoroval koncom júna. Jeho prítomnosť potvrdili aj snímky z pondelka.

Sú vskutku rozkošné otázky, či *odborníci nazývajú Pluto vesmírnym trpaslíkom pre (A) slabú prebádanosť, (B) veľkú vzdialenosť, (C) skromnú veľkosť, (D) málo mesiacov.* V texte totiž niet nijakej zmienky, prečo bola táto planéta takto pomenovaná. Pluto sa v ňom síce pomenúva ako trpaslík, no nikde niet zmienky o tom, prečo. Ak pre „skromnú veľkosť“ (odpoveď C), ako malý, čiže „skromne“ veľký objekt, sa v texte označuje nový Plutov mesiac (P4), ktorý „zatiaľ nemá ani meno“. A tak iba na základe „sedliackej“ logiky, prípadne na základe predchádzajúcich čitateľských skúseností a poznatkov alebo inak získaných všeobecných informácií si žiak môže domyslieť, že zrejme (?) je správna odpoveď (C), „skromná veľkosť“. Takpovediac v zátvorke dodávam, že nemenej rozkošný je „personifikovaný“ oxymoron v syntagme *skromná veľkosť*; pripusťme, že o človeku možno konštatovať, že napriek svojej veľkosti (= ľudskej, odbornej, pracovnej atď.) sa vyznačuje skromnosťou, ťažko však povedať, v čom je veľkosť (= malosť prirovnávaná k trpaslíkovi) planéty Pluto skromná; sotva to platí aj o jej novom mesiaci P4. A to od žiakov očakávame logické čítanie s porozumením a – navyše – ešte aj správnu odpoveď!... Poznajú ju zadávateľia úlohy?!

Pokiaľ ide o tretinu úloh (otázok), ktoré priamo súvisia s jazykovou alebo literárnovednou zložkou predmetu slovenský jazyk a literatúra, všeobecne možno konštatovať, že žiadajú odizolované faktografické odpovede, ktoré nič nehovoria o obsahu a forme analyzovaného (východiskového) textu. Nežiadajú od žiaka, aby istý jazykový (gramatický) jav vymedzil a charakterizoval v jeho systémovo-funkčnom začlenení v rámci príslušného jazykového subsystému a aby zároveň posudzoval jeho funkčnú hodnotu ako stavebnej jednotky textu. Je to typický doklad, že tu ide len o zisťovanie enumeratívno-faktografických poznatkov, hoci sa kdekade hrdíme vyhláseniami, že v našom školstve sa uplatňujú komunikačné princípy a postupy vo vyučovaní. Pritom aj tieto úlohy sú často odborne pomýlené. Za všetky opäť aspoň jeden príklad. V úlohe číslo 46 majú žiaci určiť „slovný druh (!) slova *hrkútajúc*“. Doteraz sa prechodník v odbornej literatúre, a tak by to malo byť i v učebniciach, považoval za slovesný tvar. A teda aj prechodník *hrkútajúc* je jeden z tvarov slovesa *hrkútať* ako slovného druhu, ktorý sa

ako základný (pomenovací) tvar slovesa uvádza aj v slovníkoch. Pripustíme však, že vzhľadom na dynamiku jazyka, ale najmä vzhľadom na novú „teóriu“ jazyka, ako ju prezentuje *Maturita 2012*, počet doterajších desiatich slovných druhov sa rozšíri na niekoľko desiatok. To už len bude bohatý maturitný monitoring...

V tejto súvislosti si ako analógiu dovoľím využiť a aktuálne pripomenúť svoje skúsenosti zo školských lavíc. Je to síce individuálna skúsenosť, ide mi však o zovšeobecnenie jej vnútornej (gnómickej) podstaty. Ja som maturoval pred niekoľkými desiatkami rokov. Napriek tomu, že som svojho času maturitu zo slovenčiny zvládol na výbornú, nie som si istý, či by som dnes dokázal správne odpovedať na „logické“ otázky *Maturity 2012*. A hoci od mojej maturity prešlo niekoľko desaťročí, dodnes si pamätám, aké som mal otázky z literatúry a gramatiky (aký to rozdiel oproti dnešným bakalárom, magistróm a JUDr. – právnikom, ktorí si na obsahové veci zo svojho štúdia nevedia spomenúť po piatich rokoch). Spomínam si najmä na maturitný dialóg s mojím bývalým slovenčinárom, ako som odôvodňoval, prečo si viac cením Timravine krátke prózy (Timrava v tom čase bývala v Lučenci, kde som študoval) ako Vajanského románovú tvorbu. V pamäti mi utkvel aj rozbor Timravinej vety „Paľo, vstávaj, ideme spať“; ňou Il'a budí svojho muža, ktorý v kuchyni sedí na stolci a spí. Cez napätie *sedieť* – *spať* – *ležať* som mal za úlohu vysvetliť, čo sú to synonymá a na čo sa využívajú v texte. Priznávam sa, že touto vetou na prednáškach i seminároch zo štylistiky dlhodobo vysvetľujem systémovo-štruktúrne (paradigmatické) vzťahy medzi polysémiou, homonymiou a synonymiou a analyzujem funkčné možnosti týchto lexikálnych štýlém v rozmedzí napätia výrazový prostriedok (lexéma, štýléma) – kontext – text – jazykovo-textová kreativita.

Práve v tejto súvislosti nemôžem nespomenúť pani učiteľku Kollárovú, ktorá ma slovenský jazyk a literatúru učila v mešťianke; spĺňam tým aj dlh takto oneskorene sa jej verejne poďakovať. Táto moja slovenčinárka síce teoreticky nemohla veľa vedieť o komunikačnom princípe, o ktorom sa toho v ostatných rokoch verejne mnoho nahovorilo i múdro popisalo, no v praxi sa dosiaľ nenašla schodná cesta, ako ho vo vyučovacom procese zmysluplne naplniť. Svedectvo o tom podávajú učebnice pre základné a stredné školy a predovšetkým rozmanité „pracovné“ zošity.

Moja pani učiteľka totiž komunikačné princípy a postupy vo svojej pedagogickej praxi intuitívne (?) uplatňovala. Na hodinách zo slovenského jazyka a literatúry postupovala tak, že svojich žiakov nenásilne vovádzala do nádherných priestorov jazyka a čarovných obsahovo-tematických a jazykovo-kompozičných rozmerov (pláni a strání) textu. Jednoducho – cez jazyk a literatúru aj mňa nenásilne naučila vnímať text ako výsledok tvorivej aktivity človeka, ktorý doň uložil vecnú alebo estetickú informáciu. Usudujem, že zrejme tiež nevedela veľa o čítaní s porozumením, ale vedela, čo je jazyk a čo je text, ako aj to, aké sú vzťahy medzi obsahovo-tematickými segmentmi textu a ich jazykovo-kompozičným stvárnením. Takto ma zároveň pripravovala aj na tvorbu zmysluplného, funkčne primeraného textu; iste má podiel na tom, že prvý honorár (osemdesiat korún, čo bol v tom čase slušný peniaz) som dostal ako žiak štvrtej triedy meštianky za novinový článok, ktorý sa mi však nezachoval v súkromnom archíve. A má podstatný podiel aj na tom, že som šiel študovať slovenský jazyk a literatúru, a vari aj na tom, že som sa problematike jazyka a literatúry začal venovať nielen teoreticko-metodologicky, ale postupne aj didakticky. Dnes však napríklad aj časopis Slovenský jazyk a literatúra v škole „pestuje“ inú didaktiku. Preto som sa pred niekoľkými rokmi vzdal členstva (a predsedníctva) v jeho redakčnej rade a prestal som v ňom publikovať články, v ktorých som dovtedy hľadal cesty, ako istý čiastkový teoretický systém pretransformovať do zmysluplne zviazaného (primeraného a priezračného) didaktického systému, aby bol pre žiakov zrozumiteľný. A to už nehovorím o tzv. učebnicovej mafii.

Riskujúc obvinenie, že úvahu o vážnych veciach zakončím takpovediac ľahkovážne, vrátim sa ešte k vzdelávacím inštitúciám, o ktorých som hovoril v úvode. V skutočnosti ide o závažný celospoločenský problém. Je ich totiž naozaj neúrekom. Napriek tomu, ako sa zdá, je ešte šanca na zakladanie ďalších. Viem si napríklad predstaviť serióznu inštitúciu, ktorá by sa zaoberala zaškoľovaním, preškoľovaním a doškoľovaním bačov. Jej vznik by bol opodstatnený okrem iného aj preto, že salašníctvo na Slovensku pomaly zakapáva. Mladé odborníčky, ktoré žijú ovcu videli iba ak na obrazovke a poriadne si ju – predpokladajme – preštudovali na fotografii, teoreticky a prostredníctvom elektronických didaktických pomôcok a zrejme aj prakticky by poučali bačov, ako sa správne majú strihať ovce pomocou nových mašiniek.

Iba zdanlivo tu však ide o recesiú. V skutočnosti smerujem k vážnemu záveru. Vyslovujem otázku, ako, akým výberovým konaním sa Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu dopracovalo k tomu, že *Maturitu 2012* zverilo práve inštitúcii NÚCEM. Ide vlastne aj o to, koľko tento špás stál nás, daňových poplatníkov. Zodpovedne vyhlasujem, že takéto úlohy by skutočný odborník – určite za menší honorár alebo, ako sme na vysokých školách zvyknutí, zadarmo – dokázal pripraviť v priebehu dvoch pracovných dní. Isteže, na vypracovanie seriózných podkladov na maturitné skúšky zo slovenského jazyka a literatúry, ktoré by si príslušná škola mohla čiastočne modifikovať podľa individuálnych podmienok, so svojimi spolupracovníkmi by potreboval viac času. Pravdaže, túto prácu by musel garantovať svojim celoživotným pôsobením v oblasti teórie, metodológie, metodiky, didaktiky a praxe na strednej a vysokej škole. Tam by totiž malo byť uložené jeho vecné, obsahové a funkčné podložie a zázemie aj na prípravu podkladov na takú vážnu udalosť v živote mladého človeka, akou voľakedy bola maturita zo slovenského jazyka a literatúry.

Toto záverom zdôrazňujem aj preto, že nový minister školstva nedávno verejne oznámil, že jeho hlavnou „agendou“ bude reforma školstva. Keďže, ako priznal, najmä situáciu na základných školách autenticky nepozná, bude vychádzať z monitoringov, ktoré mu vypracujú naslovovzatí odborníci z existujúcich vzdelávacích inštitúcií. Zrejme zaškolovacích, doškolovacích a preškolovacích; pričom je tu možnosť vytvárať ešte aj ďalšie. Tie sa budú môcť detailne zaoberať niektorým z čiastkových problémov zamýšľanej reformy. Isteže, odizolovane, bez ohľadu na jeho systémovo-štruktúrny a funkčný vzťah s príbuznými čiastkovými problémami, ktoré „minuciózne“ bude riešiť iná skupina odborníkov z ďalšej vzdelávacej inštitúcie. Doterajšie pokusy o reformy školstva boli totiž vždy len ornamentálnymi piruetami, z ktorých mali zážitok, pôžitok i úžitok iba ich konkrétni pripravitelia.

A keďže reformy školstva boli na Slovensku vždy dlhodobým procesom a (ne)realizovali sa „v dlhodobom časovom horizonte“ (veď ide o peniaze pre inštitúcie i jednotlivých aktérov!), je istý predpoklad, že do konca funkčného obdobia tieto inštitúcie a ich odborní pracovníci stihnú ministromi školstva pripraviť aspoň v základných kontúrach relevantné podklady na jeho zmysluplné rozhodovanie. Ak by napriek tomu svoj zámer nestihol

zrealizovať, čo je takmer isté, nič sa nedeje. Ďalší minister školstva bude mať podobnú šancu a zaiste sa jej rád chopí. Tak ako všetci jeho doterajší predchodcovia.

KS

Z HISTORICKEJ LEXIKY

Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladom názvov obcí a miest (33)

RUDOLF KRAJČOVIČ

Puľa, f., topon. apel., **lula**, f. žblnkajúca, kolisavá hladina vodného toku, v sloven. expr. *lulotať* žblnkotať, v náreč. blízke *luľať*, *lulkať* popíjať so sprievodom zvuku, SSN II. 45 (podobne v morav.-sloven. náreč. *luľať*, Mch., poľ. *lulać* kolísať sa, srb., chorv. *ljuljati* kolísať sa, expr. *lilujati* vlniť sa, Skok II. atď.). – *Lyvla* 1226, *Yuley* 1232, *Lula* 1275, *Lule* 1321, *Lula* 1773, *Welká Lula* 1808, dnes *Lula*, obv. Levice; názov podľa vlniacej sa žblnkotavej hladiny potoka, ktorý chotárom obce preteká; v stredoveku boli dve obce so sloven. orientač. prív. *Welká* a *Malá*, po ich spojení ustálil sa názov *Lula*.

lupa, f. tvrdá kôra, apel. známe v sloven. náreč. *lupa* tvrdá kôra, SSN II., dnes v sloven. *lupa*, *lupina* šupina; p. heslá *brezolupi*, *lupoč*, *lúpať*.

lúpať, verb. zbavovať kôry kmeňa stromu, škrupiny orechov a iných plodov (čes. *loupati* opracúvať niečo zbavovaním kôžky, kôry a pod., Mch. atď.).

lupoč, m. topon. apel. lesný porast s tvrdou kôrou, ktorá sa olupovaním získavala a používala na výrobu domácich úžitkových predmetov, prípadne na výrobu smoly alebo dechtu pálením; p. heslá *brezolupi*, *lupa*, *lúpať*. – *LwPOCH* 1499, *Lupocs* 1773, dnes *Lupoč*, obv. Lučenec; názov podľa lesného porastu s tvrdou kôrou, ktorá sa získavala olupovaním a po úprave sa používala na výrobu domácich úžitkových predmetov alebo v prípade kôry získanej z breziny na výrobu smoly a dechtu (p. heslá *decht*, *smola*, *brezolupi*); reálnosť výkladu zvyšujú rozsiahle bukové a dubové lesy v okolí obce (VSO II.); hist. názov *Lupoč* (k tvorbe porov. apel. *klokoč* druh kroviny) sa zaužíval už v stredoveku.

Lutila, f., hydronym. apel. niečo divé, prudké v pohybe (od koreňa *lut-* v adj. *lúty* divý, prudký; viac v hes. *lúty*), expr. príp. *-ila* (k príp. SP I. 105) – *Lutilla* 1487, *Lutila* 1773, dnes *Lutila*, obv. Žiar nad Hronom; názov podľa rieky *Lutila*, pri ktorej obec vznikla a ktorá dodnes preteká jej horským chotárom (s n. v. 270 – 687 m); názov rieky podľa miestami zrýchleného, prudkého toku, ktorý v minulosti v časoch silných dažďov spôsoboval záplavy; reálnosť výkladu zvyšuje výskyt nánosov štrku a piesku v časti horského chotára; pôvodný názov *Lutila* po úprave v podobe *Lutila* sa zaužíval už v stredoveku.

Putina, f., hydronym. apel. niečo divé, prudké v pohybe, od koreňa *lut-* v slove *lúty* divý, prudký (viac v hes. *lúty*) príp. *-ina* (ako v slove *bystrina*); pôvodne názov riečky *Lutina* (*in fluvio Lytuna* 1296, Šm.Vd 216, 407) motivovaný miestami prudkým tokom, podľa jej názvu pomenovali aj založenú obec *Lutina*. – *Lytune* 1330, *Lithine* 1427, *Luczine* 1773, *Lucina* 1920, dnes *Lutina*, obv. Sabinov; v ľud. prostredí názov nadobudol podobu *Lučina*, neskôr *Lucina* (po náreč. asibil. *l'* na *č*, z neho *c*), z hist. názvov *Lutina*, *Lučina* ustálil sa názov obce *Lutina*.

Putiša, f., hydronym. apel. niečo divé, prudké v pohybe, od koreňa *lut-* v slove *lúty* divý, prudký (viac v hes. *lúty*) príp. *-iša* (k nemu porov. meno ženy *Mariša*, mužské meno *Mališa*, uvádza SP I. 72); pôvodne názov riečky v podobe *Lutiša* podľa jej prudkého toku hlavne v spádových dolinách v horskom chotári (s n. v. 520 – 950 m); podľa riečky názov dostala pri nej založená obec v tej istej podobe *Lutiša*. – *Litisse* 1662, *Litisse* 1773, *Lutisa* 1892, *Lutyša* 1920, dnes *Lutiše*, obv. Žilina; z hist. názvov *Lutiša*, *Lutiše* zaužíval sa názov *Lutiše*.

Pútov, -a, -o, men. adj. divoký, prudký v pohybe, od koreňa *lut-* v slove *lúty* prudký, divý (viac v hes. *lúty*) adj. príp. *-ov*. – *Lutov* 1389, *Lywthow* 1481, *Lutow* 1773, *Lutov* 1920, dnes *Lutov*, obv. Bánovce nad Bebravou; názov obce motivovaný prudkým tokom v hornom úseku riečky, ktorá preteká horským chotárom (s n. v. 225 – 637 m) obce; hist. názov v podobe *Lutov* sa ustálil už v stredoveku.

Púty, -a, -e, adj. prudký, divoký, neľútostný, v sloven. *lúty* divý, neľútostný, v náreč. *lúty* tuhý, ostrý, SSN II. (stčes. *lút*, *lut* prudkosť, divokosť, *lúty* i *lítý* prudký, divoký, srb., chorv. *ljut* prudký atď.); p. heslá *lutila*, *lutina*, *lutiša*, *lútov*.

Lužane, pl. ľud. živý názov obyvateľov bývajúcich v blízkosti hája v mokrastom teréne s nerovnými kmeňmi stromov, prípadne aj zarastenom burinou; názov utvorený od apel. *luh* obyvat. kolekt. príp. - 'ane; v sloven. *luh* nížinný les, háj v mokrastom teréne alebo pri brehu často sa vyliievajúceho vodného toku; viac v hes. *luh*. – *Longh* 1370, *Lussan* 1427, *Luzany* 1773, *Lužany* 1920, dnes *Lužany pri Topli*, obv. Svidník; názov motivovaný nížinným lesom, hájom na mokrastom teréne; zo živého ľud. názvu *Lužane* topon. príp. -any vznikol názov *Lužany*, ktorý sa zaužíval už v stredoveku (p. hes. *kalnište*).

Najstarší záznam *Longh* (1370) pripomína stoľ. apel. *lag*, dnes *lęg* nížina; ide zrejme o názov z prostredia obchodných povozníkov poľského pôvodu prevážajúcich tovar po obchodnej ceste pozdĺž rieky Topľa, pričom nemožno vylúčiť, že názov je stopa po stanici určenej na odpočinok povozníkov, ich záprahov a pod., pri ktorej neskôr vzniklo miesto na trhy a jarmoky; reálnosť tohto predpokladu zvyšuje skutočnosť, že v susednej obci Giraltovce sa od zač. 19. stor. konali trhy a jarmoky (VSO I.).

lysica, f. plešina, prenes. neporastený priestor obyčajne na vrchole väčšieho kopca alebo uprostred lesa na svahu pohoria a pod.; od koreňa *lys*-v slove *lysý* (p. hes. *lysý*) príp. priestoru -ica (ako v slove *kopanica*) alebo zdrob. príp. -ica (ako v slove *studnica*). – *Lyzica* 1475, *Lysice* 1482, *Lisica* 1773, dnes *Lysica*, obv. Žilina; názov motivovaný plochou bez lesného porastu na vrcholoch pohorí alebo na úbočiach uprostred lesa; chotár obce je vrchovatý, horský (s n. v. 410 – 921 m), to zvyšuje reálnosť výkladu názvu; hist. názov v pôvodnej podobe *Lysica* sa zachoval dodnes.

lysý, -á, -é, adj. nezarastený vlasmi, v názve prenes. priestor bez lesného porastu na vrcholoch pohorí, na ich svahoch a pod., v sloven. *lysý* plešivý, prenes. priestor bez lesného porastu, v náreč. *lysý* holohlavý i svetlá škvrna na hlave alebo inde na tele zvierat'a; v tomto význame adj. *lysý* je doložené v 17. stor., HSSJ II. (k názvu čes. názov *Lysá*, poľ. názvy *Łysa*, *Łysogóra*, Koz.Bad. I. atď.); p. hes. *lysica*. – *Lyzza* 1471, *Lysa* 1773, *Lysá* 1920, dnes *Lysá pod Makytou*, obv. Púchov; názov motivovaný plochami neporastenými lesom uprostred lesov; reálnosť výkladu zvyšuje zachovaný horský ráz chotára (s n. v. 360 – 818 m) s nesúvislými lesmi (VSO II.); k hist. názvu *Lysá* novšie pribudol orientač. prívl. *pod Makytou* podľa polohy v blízkosti vrchu *Makytá*, názov v zložení *Lysá pod Makytou* sa zaužíval.

mača, -aťa, n. mláďa mačky, v sloven. *mača*, v náreč. i adj. *mačí* mačací; adj. *mačí* doložené v 17. stor., HSSJ II. (slovin. *mače*, srb., chorv. *mače* atď.). – *Maczow* 1396, *Mocholnok* 1400, *Maczon* 1773, *Mačow* 1808, dnes *Mačov*, obv. Prievidza, pôv. *Mačov*, *Mačovnik*; názov *Mačov* od koreňa *mač-* (v slove *mača*) adj. príp. -ov, prípadne topon. príp. -ov; názov *Mačovnik* od koreňa *mač-* (v slove *mača*) príp. miesta -*nik* (ako v slove *holubník*); názvy motivované miestom, kde sa chovali mačatá s mačkami; reálnosť výkladu potvrdzuje názov susednej obce *Kocurany*, od ľud. žart. názvu *Kocurane*, to od *kocúr* obyvateľ. príp. -'ane; blízkosť kráľ. hradu Bojnice umožňuje urobiť záver, že obyvatelia bývajúci v obci v blízkosti hradu boli povinní chovať mačky s mačatami a kocúrmí pre hradné služobníctvo na odchyt malých hlodavcov v miestnostiach hradu, prípadne v hosp. budovách v panstvách na okolí; z hist. názvov *Mačov* a *Mačovnik* sa ustálil už v stredoveku názov *Mačov*.

mača, f., topon. apel. priestor premočenej, lužnej pôdy vodami zo záplav porastený trstinou a sčasti trávou, s vrstvou zeme, od koreňa *mač-*, *máč-* v slovách *máčať*, *máčať sa* príp. -a (zrejme vplyvom *mačina*, *barina*, hist. *bara*), v sloven. *máčať*, *máčať sa* (čes. *mačeti*, blízke srb., chorv. *moča* vlaha, mokrina, Skok II., k názvu poľ. *Maczowiec*, Koz. Bad. II. atď.). – *Mached* 1326, *Dykenes Mached* 1399, *Kysmached* 1412, *Kysmached a. n. Gyekenesmacheed* 1500, *Malý Maczid* 1773, dnes *Malá Mača*, obv. Galanta. – *Mached* 1320, *Mached utraque* 1335, *Nagmached* 1473, *Welky Maczid* 1773, dnes *Veľká Mača*, obv. Galanta; pôv. *Mača* (v záznamoch s maďar. zdrob. príp. -*d*); názov motivovaný plochou premoknutej pôdy zo záplav porastenou trstinou a sčasti trávou s tenkou vrstvou zeme, mačinou; reálnosť výkladu potvrdzuje jednak poloha obce v priestore medzi Dudváhom a Váhom často zaplavovanej vodami spomenutých riek, jednak údaj z dejín obce *Malá Mača*, že jej obyvatelia v minulosti využívali trstinu na zhotovovanie striech (VSO II.); údaj o trstine poskytuje aj maďar. hist. prívl. *Gyekenes* (v záznamoch z r. 1399, 1500), od maďar. apel. *gyékény* rohož, pletivo z trstia, napokon o ploche porastenej mačinou, trávou s tenkou vrstvou zeme, údaj poskytuje charakteristika chotára obce *Veľká Mača*, že v jeho časti sa vyskytujú mačínové pôdy VSO III.; k pôvodnému názvu *Mača* po vzniku novej obce v jej chotári pribudli orientač. prívl. *Malá* (maďar. *Kis*) a *Veľká* (maďar. *Nagy*); zložené názvy po novej úprave v podobe *Malá Mača* a *Veľká Mača* sa zaužívali.

Historický názov sa niekedy vykladá z os. mena *Mača, Máča* (k tomu p. St.SJ II. 278 n.); v hesle sa dáva prednosť výkladu od koreňa *mač-* v slovách *máčať, máčať sa* s prihliadnutím na zamokrené a trstinou zarastené prírodné útvary v chotári spomenutých obcí.

mad, m., **med**, m. sladká látka, produkt včiel, v sloven. *med*, med včelí, kvetový, plástový a pod., v zápslov. náreč. *mad*; p. heslá *med, medunica*.

machuľa, f. škvrna, prenes. hist. poškrvnenie, zneváženie, potupa, v sloven. *machuľa* škvrna, prenes. nečistá voda, mláka, kal, v náreč. i *makula*, apel. *makuľa* hist. doložené vo význame „potupa, poškrvnení“ v 17. stor., HSSJ II. 250 (známe v poľ. *makula* škvrna, srb., chorv. *makulica* škvrna, prenes. hanba, Skok II. z lat. *macula* škvrna, hanba). – *Mohala* 1275, *Mahwlcenze* 1564, *Mahwlcinz* 1600, *Mahwlcenze* 1773, *Machulince* 1808, dnes *Machulince*, obv. Zlaté Moravce; pôv. *Machuľa, Machulinec*; názov *Machuľa* od apel. *machuľa* škvrna, prenes. mláka, kal; názov *Machulinec* od *machuľa* príp. priestoru *-inec* (ako v slove *krtinec*, v názve *Tisinec*); názvy motivované plochami rozrytými jamami plnými kalu, nečistôt v blízkosti príbytkov osadníkov; reálnosť výkladu v chotári obce potvrdzujú plochy pieskov, štrkovísk, jamy ílovitých hĺn zrejme v čase založenia obce занesené nečistotami (VSO II.); z hist. názvov *Machuľa, Machulinec* zaužíval sa názov v pl. forme *Machulince*.

machulinec, m. plocha priehlbní plných piesku, štrku, ílu na povrchu занesených nečistotami od *machuľa* príp. priestoru *-inec* (ako v slove *krtinec*, v názve *Tisinec*); p. hes. *machuľa*.

majer, m. väčší hosp. dvor obyčajne na vidieku s príbytkami služobníctva, v sloven. *majer* veľkostatok patriaci statkárovi, v náreč. i *majir*, apel. doložené v 16. stor., HSSJ II. (čes. *majer, majir*, v poľ. náreč. *majer*, v srb., chorv. náreč. *majer* osamelá usadlosť, salaš, apel. z nem. *Meierhof* veľkostatok, statok). – *Ztharv Mayor* 1568, *Ómajor* 1863, *Vyšné Šváby, Starý Majer* 1920, dnes *Majere*, obv. Kežmarok; názov *Majer* s hist. prívl. *Starý* (1568) motivovaný panským majerom, z ktorého sa obec vyvinula alebo vznikla pri ňom; v obci sa v 18. stor. usadili nemeckí kolonisti (VSO II.), to dalo podnet na vznik paralel. názvu *Šváby* od etn. mena *Šváb* nem. pôvodu, z neho vznikol názov *Vyšné Šváby* s orientač. prívl. *Vyšné* ako protiklad k prívl. *Nižné* v názve staršej obce *Nižné Šváby* (*Swap* 1550, VSO I. 291), dnes časť

obce Červený Kláštor; z názvov *Majere* a *Vyšné Šváby* sa zaužíval názov *Majere*.

majer, m., **major**, m. správca majera, apel. v sloven. hist. doložené v 17. stor. (HSSJ II. 246), v 17. stor. je doložené aj apel. *major* (cit. HSSJ II.), no vo význame „panský dvor s hosp. budovami“; p. hes. *majer*. – *Morfalu* 1363, *Moroch* 1410, *Majorowcze* 1773, *Majorowce* 1808, dnes *Majerovce*, obv. Vranov nad Topľou; najstarší záznam *Morfalu* (1363) vzhľadom na novšie hist. záznamy (porov. *Majorowcze* 1773) možno čítať *Majerfalu*, prípad. *Majorfalu* a voľnejšie preložiť ako usadlosť na vidieku (maďar. *falu*) patriaca majerovi (majorovi) správcovi blízkeho majera, čiže názov motivovaný usadlosťou, ktorú vlastnil správca majera; názov *Majerovci* či *Majorovci* (od *majer* alebo *major* rodin. príp. *-ovci*) vznikol v ľudovom prostredí ako živý názov potomkov alebo príbuzných bývajúcich v usadlosti správcu majera; reálnosť výkladu potvrdzuje názov susednej obce *Sedliská* (*Zedlychke* 1372, *Sedliska* 1773, viac v hes. *sedlisko*) od apel. v pl. *sedliská* vo význame „v blízkosti viaceré hosp. dvory na vidieku“; bezprostredná blízkosť názvu umožňuje reálne predpokladať, že jeden z hosp. dvorov vlastnil aj správca blízkeho majera; z hist. živého názvu *Majerovci* či *Majorovci* topon. príp. *-ovce* vznikla dnešná podoba názvu *Majerovce*, ktorá sa zaužívala.

mákať, hist. verb. zvlažovať vodou, namáčať, v sloven. blízke *máčať* (z psl. *makjati* po zmene *kj* na *č*) ponárať do tekutiny, zvlhčovať (zachované v pol. *przemakać*, *zamakać* premokať, moknúť, Brück. 343, v srb., chorv. *makat* namáčať, máčať, Skok II. 449 atď.); p. heslá *makov*, *makovec*.

makov, -a, -o, men. adj. priestor zavlažovaný vodou z riek, z potokov alebo zo zavlažovacích kanálov, od koreňa *mak-* v slove *mákať* máčať, zavlažovať, príp. men. adj. *-ov*; p. hes. *mákať*. – *Viszoka-Makov* 1720, *Javornik-Cserne alias Makov* 1851, *Makov* 1920, dnes *Makov*, obv. Čadca; názov motivovaný zavlažovaním lúk, úrodnej pôdy v horskom chotári (s n. v. 505 – 1071 m) vodou z kanála, prípadne vodou z rieky Kysuca, pri ktorej obec vznikla; reálnosť výkladu potvrdzuje názov obecnej časti *Potok*, ale najmä názov časti kopaníc *Riečky* utvorený od apel. *riečka* s hist. významom „vykopaný zavlažovací kanál“ (k tomu Mch. 529 n); pôv. názov *Makov* mal paralelný názov (*Javornik-Cserne* 1851) i prívl. *Vysoká* (1720), názov sa ustálil bez prívl. v hist. podobe *Makov*.

makovec, m. topon. apel. terén zavlažovaný vodou z vodných tokov alebo zo zavlažovacích kanálov, od koreňa *mak-* v slovách *mákať máčať* zavlažovať, príp. priestoru *-ovec* (ako v názvoch *Jelšovec, Trnovec*); p. heslá *mákať, makov*. – *Makonhaw* m. *Makouhau* 1408, *Makocz* 1430, *Makowecz* 1773, *Makowce* 1808, *Makovec* 1920, dnes *Makovec*, obv. Stropkov; názov motivovaný plochami v chotári zavlažovanými vodou z potoka alebo kanála; podľa najstaršieho dokladu názov úradne znel *Makov* v zázname v spojení s nem. apel. *Hau* rúbanisko, vzhľadom na to išlo zrejme o zavlažovanie plochy pôdy získanej vyklčovaním rúbaniska v čase jeho zúrodňovania; reálnosť výkladu zvyšuje názov susednej obce *Veľkrop* (*Fielkrophaw* 1410, *Veľkrop* 1773) od koreňa *vel-* v slovách *veľa, veľmi* a *krop* od *kropiť* vo význame „zavlažovať hustým kropením“, pričom nem. apel. *Hau* naznačuje, že išlo o zavlažovanie vyklčovaného rúbaniska s cieľom zúrodniť ho; z pôvodného názvu *Makovec* topon. príp. *-ovce* vznikla dnešná podoba názvu *Makovec*.

Názvy *Makov, Makovec* možno vyložiť aj od apel. *mak* úžitková olejnatá rastlina (*Papaver*) podľa plochy porastenej makom; v hesle sa dáva prednosť výkladu od koreňa *mak-* v hist. slovese *mákati máčať, zavlažovať* (doložené v slovan. jazykoch) s prihliadnutím v hesle *makov* na názov obecnej časti *Potok* a najmä na názov časti chotára *Riečka* utvorený od *riečka* v hist. význame „zavlažovací kanál“, v hesle *makovec* na názov blízkej obce *Veľkrop* utvorený od *veľa* a *kropiť* čiže zavlažovať hustým kropením väčšiu plochu upraveného kľčoviska s cieľom zúrodniť ho.

malica, f., topon. apel. niečo malé, niečo nevelké v porovnaní s iným predmetom, plochou a pod., prenes. plocha malých rozmerov, od koreňa *mal-* v slove *malý* príp. miesta *-ica* (ako v slovách *pivnica, radnica*) alebo zdrob. príp. *-ica* (ako v slove *studnica*); apel. *malica* známe v srb., chorv. vo význame „niečo malé, menšie ako iné“ (Skok II. 374). – *Malcha* 1274, *Malcha* 1332, *Malczicze* 1773, *Malcza, Malčice* 1808, dnes *Malčice*, obv. Michalovce; pôv. názov *Malica*; najstaršie záznamy v prepise *Malca* vznikli v maďar. prostredí skrátením z názvu *Malica* (ako maďar. *pálca* zo slovan. *palica* k tomu p. Kn. MNy I., 376 n); názov *Málca* je zachovaný dodnes v maďarčine, v sloven. prostredí z koreňa názvu *Malc-* pribudol topon. príp. *-ice* a následne z *Malcice* disimiláciou *c : c* na *č : c* vznikla nová podoba názvu *Malčice* (1773), ktorá sa zaužívala.

malička, f. zdob. hydronym. apel. od koreňa *mal-* v adj. *malý* vo význame „niečo s nevelkým rozsahom v porovnaní s niečím toho istého druhu“ (viac v hes. *malý*) zdob. príp. *-ička* z *malica* (ako *palička* zo slova *palica*, *stolička* zo slova *stolica* a pod., v názve *Bystrička* z názvu *Bystrica* atď. – *Maluchka* 1231, *Eghazasmalachka* 1378, *Malaczka* 1773, dnes *Malacky*, okr. mesto; názov podľa rieky *Malica* (porov. dokl. *malisca-potoca* 1206, Šm. Vd 6), od koreňa *mal-* v slove *malý* zdob. príp. *-ica*, čiže v porovnaní s neďalekou riekou Morava menšia rieka s pomalým tokom spôsobeným rovinným terénom v okolí pôvodnej obce, ktorou rieka pretekala, dnes je to zrejme rieka *Malina*, ktorá preteká mestom *Malacky*, t. j. názov od koreňa *mal-* v slove *malý* príp. *-ina* (ako v slove *bystrina*, v názve *livina* a pod.); pôvodný sloven. názov v stmaďar. nadobudol podobu vyrovnaním slabík *Ma-li* na *Ma-la* a zmenou konc. *-čka* na *-cka* (azda vplyvom pôv. názvu *Malica*), *Malacka*, z ktorej v sloven. vznikol názov v pl. forme *Malacky* (v maďar. dodnes *Malacka*); pôv. obec vznikla na stslovan. osídlení archeologicky doloženom nálezmi z veľkomoravského obdobia a z obdobia stsloven. z 11. – 12. stor. (VSO II.); v 14. stor. sa obec stala zemepanským mestečkom; upravený názov v pl. forme *Malacky* sa zaužíval.

malina, f. topon. apel. niečo malé, pomalé v pohybe, od koreňa *mal-* v slovách *malý*; *pomalý* príp. hydronym. *-ina* (ako v slove *bystrina*) alebo príp. priestoru *-ina* (ako v slove *dolina*); p. heslá *malý*; *malica*, *malička*. – *Malnapatak* 1514, *Malintz* 1773, *Malinec* 1808, dnes *Málinec*, obv. Poltár; podľa najstaršieho záznamu (1514) názov v sloven. pôv. znel v prepise *Potok Malina*, z neho v maďar. *Málna* (skrátением sloven. *Malina* na *Málna* ako v maďar. apel. *málna* zo slovan. *malina* plod; pozri k tomu Kn.MNY I.1.325); názov motivovaný malým alebo pomalým vodným tokom; v sloven. prostredí z hist. *Malina* príp. miesta *-inec* (ako v slove *krťinec*, v názve *Tisinec*) vznikla podoba názvu *Malinec*, z neho novšou úpravou *Málinec* azda vplyvom maďar. názvu obce *Málnypatak*, prípadne vplyvom slovesa *málit' sa* vo význame „zmenšovať sa“ (SSJ II.).

SKRATKY

Literatúra: Brück. – BRÜCKNER, Aleksander: Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa: Wiedza powszechna 1957.

HSSJ I. – VII. – Historický slovník slovenského jazyka I. – VII. Red. M. Majtán. Bratislava: VEDA 1991 – 2008.

Kn.MNy I. 1., 2. – KNEZSA, István: A magyar nyelv szláv jövevényszavai I. 1., 2. Budapest: Akadémiai kiadó 1955.

Koz.Bad I. – II. – KOZIEROWSKI, Stanisław: Badania nazw topograficznych. I. – II. Poznań: Nakładem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1921 – 1922.

Mch. – MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého. 2. vyd. Praha: Academia 1958.

Skok I. – IV. – SKOK, Petar: Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. I. – IV. Zagreb: Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti 1971 – 1974.

SSJ I. – V. – Slovník slovenského jazyka. I. – V. Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1959 – 1965.

SSN I., II. – Slovník slovenských nářečí. I., II. Red. I. Ripka. Bratislava: VEDA 1994 – 2006.

St.SJ II. – STANISLAV, Ján: Slovenský juh v stredoveku. 2. vyd. Bratislava: Literárne informačné centrum 2004.

SP I. – V. (A – D) – Słownik prasłowiański I. – V. Red. Fr. Sławski. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk: Wydawnictwo PAN 1974 – 1986.

Šm.Vd. – ŠMILAUER, Vladimír: Vodopis starého Slovenska. Bratislava a Praha 1932.

VSO I. – III. – Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. I. – III. Red. M. Kropilák. Bratislava: VEDA 1977 – 1978.

Skratky jazykov: čes. – český, češt. – čeština, chorv. – chorvátsky, lat. – latinský, maďar. – maďarský, morav.-sloven. nářeč. – moravsko-slovenské nárečia, nářeč. – nářečie, poľ. – poľský, psl. – praslovanský, slovan. – slovanský, sloven. – slovenský, sloven. nářeč. – slovenské nárečie, slovin. – slovinský, stčes. – staročeský, stčešt. – stará čeština, stmaďar. – staromaďarský, stpoľ. – staropoľský, zápslov. nářeč. – západoslovenské nárečia.

Iné skratky: adj. – adjektíva, apel. – apelatívum, a pod. – a podobne, archeol. – archologický, asibil. – asibilácia, atď. – a tak ďalej, dokl. – doklad, etn. – etnický, expr. – expresívny, f. – femininum, hes. – heslo, hist. – historický, hosp. – hospodársky, hydronym. – hydronymia, hydronym. apel. – apelatívum svojou formou vyskytujúce sa len v názvoch vodných tokov, zavodnených priestorov, kolekt. – kolektívny, konc. – koncový, koncovka, kráľ. – kráľovský, ľud. – ľudový, ľudovo, m – meter, m. – maskulinum, m. – miesto, men. adj. – menné adjektívum, n – nasledujúci, n. v. – nadmorská výška, nem. – nemecký, obv. – obvod, obyv. – obyvateľský, okr. – okres, orientač. – orientačný, os. – osobný, p. – pozri, pl. – plurál, porov. – porovnaj, pôv. – pôvodný, pôvodne, prenes. – prenesený, príp. – prípona, prívl. – prívlastok, r. – rok, v roku, slovan. – slovanský, sloven. – slovenský, stor. – storočie, stsloven. – staroslovenský, t. j. – to jest, topon. – toponymický, topon. apel. – apelatívum vyskytujúce sa svojou formou len v miestnych názvoch, úrad. – úradný, verb. – verbum, zač. – začiatok, zdrob. – zdrobnený, žart. – žartovný.

KS

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

Zafše še fšelico džečiskom zvravilo

ANNA RAMŠÁKOVÁ

Kto z nás by si nepamätal aspoň jednu z tradičných ustálených úvodných viet rozprávok? Kto z nás by sa nevrátil rád do čias detských huncútstiev a zábavy? S priznanou nostalgiou sa zastavujeme v okolitých kníhkupectvách a poľahkávame krásnu farbistú knižku detských rozprávok, lahodiacu očiam i duši. I napriek uponáhľanej dobe aj dnes je bytie rozprávky (neraz takmer stratené alebo často na určitý čas pozabudnuté) bytím v nás. Je zakorenené v neumierajúcej viere človeka vo víťazstvo dobra a spravodlivosti, v nádeji potrestania bezprávia a ľudskej zloby.

Jeden z našich prvých zberateľov a tvorcov kánonu klasickej slovenskej ľudovej rozprávky Pavol Dobšinský mal nepopierateľne pravdu, keď hovoril o jej mnohorozmernosti. „Pokladmi nazvať jich dlužno, že sú opravdivé poklady národného ducha a reči, majúce samy v sebe veľikú, mythologickú (často pritom i historickú) národnostnú a hlavne filologickú silu.“ (Profanová, 1986, s. 391) „Len človek oči otvára, keď mu túto alebo druhú vec tak pomenujú, a to dobre slovensky, ako on ju pomenovať nikdy nepočul.“ (Tamže, s. 392) Dnes sa situácia, prirodzene, zmenila. Niektorí súčasní autori rozprávok cieľavedome a prvoplánovo vnášajú do svojich textov tie nárečové podoby slov, ktoré niektorí detskí čitatelia už nepoznajú.

Dôkazom, že nejednen nárečovo zdatný rozprávkar žije aj na horných Kysuciach, sú napríklad knižky *Kysucké rozprávky* (Pajonk, 2004), *Kysucké rozprávky II* (Pajonk, 2005), *Drotárova palica* (Pajonk, 2006), *Vili víly vence* (Marec, 2007) a i. Dej rozprávok sa tematicky a geograficky viaže na kysuckú oblasť. Nespornú autenticitosť príbehov takisto podporuje výskyt dialektizmov, ktoré neraz pomenávajú už zaniknuté reálie, a dodnes používaných pomenovaní chotárov a priezvisk niektorých postáv. Hlavné postavy – ľudia, ale i zvieratá – sú nositeľmi tých najrozmanitejších vlast-

ností. V príbehoch sa stretne so spohodlnenou Žofkou zo Svrčinovca od *Jurišty*, zlou Veronou z *Vyšneho konca* v Čiernom, so starostlivým pracovným otcom z Oščadnice *U Lalíka*. Zoznámime sa s múdrou prepeličkou či s múdрым dedom Filipom, s Matúšom a Hanou zo Skalitého alebo s pastierom z Vychylovky, ktorý rozumel reči zvierat. Očari nás víla *Kisuca*, takisto Betka – víla jednej briezky, ktorú chcel vyňať vechý starček. Dozvieme sa, ako vznikla fujara.

Možno ste o tom ešte nepočuli, ale Vietor, Víchor a ich starý otec Severák kedysi žili v Oščadnici (pozri Pajonk, 2004, rozprávku O Severákových synoch). Víchor zle pochodil vo svojej službe vo svete. Viac prerobil, ako zarobil, a preto ho otec vyhnal z domu, z vrchu *Veľka Rača*. Dnes už lieta po celom svete. Vytrhol nejednu *šteku* (tenšiu úzku drevenú dosku, latu) z plota v nejednom *placi* (osade, dvore). Niekedy prífúkal takú búrku, že ňou vyhnal *džefki* a *baby* z lesov a lúk, kde *byly na jahody, maliny, borofki* (čučoriedky) alebo *ostrizanki* (černice). Neraz tak rýchlo *učekaly voslep* (bez rozmyslu, zmyslov zbavené) *po fšelijakich grapach* (brehoch, strmých svahoch), *groňach, polanach, prilohach* (pasienkoch, lúkach) a *kempach* (navršených hromadách, hrbach, kopách), *až z baňek* (kanvic) vysypali všetky lesné plody, ktoré trpezlivo zbierali celý deň. Prevažne im však počasie prialo. Keď si potrebovali na chvíľku odpočinúť, v *hušču lebo v hore* si vyhľadli nejaký *pňok* (peň), na ktorý sa usadili, porozhľadli sa po okolitej prírode a mohli *stynkač* (vzdychať, stonať) od údivu. Po prvej práci ich čakala ďalšia. *Keč prišly z hory a doňesly baňku borovek, upekly borofčor* (koláč z kysnutého cesta navrchu posypaný čučoriedkami).

V lesíkoch a horách takisto zbierali huby: *smrže, kurki, majofki, pňofki* (bot. podpňovka obyčajná) – *te su dobre zavarene nakislo, mašľoki* (bot. masliak obyčajný), z ktorých *še zlupuje koška z hlafki, zajačiki, pašenčory, kozoki, brezofki, ošikofki, ale najľepše su hripi* (bot. hrib smrekový). *Teš še zberaly šipofki* (šípky) a *glgofki* (plody hlohu) *do čaju*. Na liečivé bylinkové čaje sa zbierali mnohé *želiny*: *kamelki*, v ktorých sa *kupaly male džечи, pyr*, ktorý rástol *na roľi, praslička, mojik* (bot. púpava), ktorý *maju rady zajace, šafran, ochvatnica uročnica* (bot. bôľhoj lekársky), *zimzel'iň* (bot. zimozelen), o ktorom *vrvav, že je od rakoviny, pelonka* (bot. palina obyčajná), *podbapščok* (bot. skorocel), *lopuch, trezalka, prdl'ina* (bot. žihľava dvojdomá), ktorá slúžila aj na kýmne účely ako krmivo pre hydinu a *sviňi do žraňice*,

podbeľ, kery kvitne skoro na jor, mata, mačerina duška, vol'i chvost (bot. divozel veľkokvetý), *feňikel', koščihoj, myši chvost, repik, dobra myšiel', šalvia, česneček, hluchafka, čiščec, medofka, kera pekne voňo* alebo aj *fortuška* (bot. alchemilka obyčajná).

Kysucká dolina bola bohatá nielen na lesné plody, ale aj na lesnú zverinu – na *srny a jel'ene, medvedže, liški a kuny, jazvece, orly* a mnohú inú zver, ktorú bolo treba chrániť. Prvým poľovníkom, ktorý sa ich ochrany ujal, bol niekdajší drevorubač Michal (pozri Pajonk, 2004, rozprávku O poľovníkovi Michalovi). Najskôr si však musel vytrpieť toľko bolesti, koľko si kedysi vytrpeli štvané a lapané zvery od svojich prenasledovateľov. Zvierací súd ho zakliat a vtedy zrejme ešte nežili *vruški* (veštkyne), aby mu pomohli. Po roku kliatby sa premenil do ľudskej podoby a vtedajší pán hradu Strečno ho vymenoval za prvého poľovníka na Kysuciach.

V dávnejších časoch si nielen poľovníci stavali *cholvarki* (letné pastierske obydlia s maštal'ou na holiach), ale takisto hospodári, ktorí si ich budovali prevažne *na leto*, aby v ich blízkosti *pašli kravy*. *Prvej ši bes chraptoka* (druhu kravského zvonca) *jednu kravu ňevidžel*. *Ňezvoňily pekne, lebo to še robilo s pľechu, aľe podľa ňeho ši poznol, kaje še či krava paše. Paster mušol dovač pozor*, aby sa kravičky *ňenažraly čerstvej džačel'iny* (bot. ďateľina lúčna), *lebo by ich zdulo*. Tiež sa však báli, *aby še kravy ňegžily* (nestrečkovali), aby si neublížili či sa nedokaličili, lebo nejedna kravička tak *skokala, až oko vybila*.

Mnohokrát na Kysuciach tak bolo, nie ako *fčil'* (teraz), že *džeči* nemali *bavidla* (hračky), *baviački na rozdavaňe*. Často sa hrávali s predmetmi domácej potreby. Nejednej gazdinej *vyvlakaly* (povyťahovali, povyvliekali) *hrnce, rendľiki* (kastróly na troch nohách), *kofľiki* (plechové hrnčeky, plecháčky), *lyški, miski, pretaki* (sitá) *na muku, švrľoki* (habarky), *kladžifka, pyntl'iki* (nádobky na pitie liehovín so širokým dnom a úzkym hrdlom), *žufaňki* (naberačky) alebo *kijonki* (piesty na pranie bielizne). *Aľe najračeť chodžily bačľajuće* (prehrabujúce, hľadájúce, snoriace) *po povaľe*. *Tam fšelico našly, fšecko poprevracaly, ňišť ňeostalo na svojim mešče*. *Prebavily še tam aj cele dopoledňe*. Času na zábavu a bezstarostné šantenie však bolo málo. Keď z *džečiska* (dieťaťa) vyrástla urastená *džefka* (dospelé dievča) či *mladžeňec* (slobodný mladý muž), museli vedieť udržať v rukách hrable alebo opraty, museli vedieť zastať nejednu ženskú a chlapskú robotu. *Marija,*

co še kysucké ženičky trovy i zboža v džichtuľi (plachte na nosenie trávy, trávnicí) *nanošily!* *Džif, že ešče chrbet im ostal cely!* A koľko roboty musela zastať drobná *Verona Drabinuľa!*? (pozri Marec, 2007, rozprávku Vrátené, nevrátené). Musela sa poriadne obracať, aby ráno obriadila statok, nachystala mužovi skromné jedlo do hory, a keďže *džečisk bylo sedžem*, odrezala im aspoň po kúsku chleba a za skutočnou robotou, za tou ešte len utekala na tvrdú kamenistú roľu. Možno medzitým ešte *sypla kuram dake zbože* (obilie), *až džubaju* (zobú, d'obú), a *hybaj na zohon* (roľu, pole). A to nie naľahko. So sebou viedla kravy na pašu, *džečisko* – najmladšieho Adamka – *dala do hacki na chrbet*, lebo *ftedy ňebylo žadnych kočarof* (detských kočiek) *jako teras*, a *do ruki vžala motyku*. Celý deň kopala tvrdú zem, ale keby aspoň *tri baby stanuly na zohon, do chvíľe by byl skopany*. Adamko si spokojne ležal *f kolēbadlach* (poľnej kolíske z plachty natiahnutej na troch drevených nohách) a ani si nevšimol, kedy jeho *mamka* rýchlo odišla od práce ku kravke, ktorá sa ťažko telila, a pritom zabudla na syna. A večer? *Verona* ozlomkrky utekala k dieťaťu. Dieťa však ani *brudne* (špinavé) *ňebylo*, *dogebzdrene* (zafúľané), ani *ho ňedrgľovalo od žimi* (triaslo od zimy), *ňežgrapelo* (silno, usedavo neplakalo). *Maľatko* (malé dieťa) *maľučke* (veľmi malé), *ňeurokom* (veru, naozaj, skutočne, nech neurieknem) bolo pokojné, čisté, sýte a zavínuté v *povojňiku* (páse z domáceho plátna, ktorým obrúcali dojča). Od toho dňa Adamko ani čo by zo vzduchu žil a rástol. Bohatej sedliacke Justíne táto „nespravodlivosť“ nedávala spávať. Ako sa len na *takeho žebroka*, na takého *boroka* (chudáka) mohlo usmiať šťastie? Justína *furd zygala* (húdla) do Verony, kým sa od nej všetko nedozvedela. A tak aj ona zanesla svoju Aničku na roličku. Ale tu sme len na začiatku jej vlastného príbehu. Prezradíme vám aspoň toľko, že by rozprávka nebola rozprávkou, keby aj tu pýcha a zlo nedostali to, čo si zaslúžili.

Dovno, barzo dovno, keď „Kysuca bola veľmi nevyspytateľná rieka, divoká a nespútaná vo svojej mladosti na horných tokoch v tajuplných horách“ (Marec, 2007, s. 60), aj rieky mali svoje víly (Marec, 2007, rozprávka Prvý kysucký pltník). *Výľa Kisuca*, rovnako ako rieka, vedela byť dobrá a štedrá voči ľuďom. Dokázala tiež prejaviť svoju nevôľu a hnev voči ľudským vrtochom. Chybou či možno prekliatím našej víly bola skutočnosť, že sa zahľadela do *Bystryca*, syna starého vладыky. Nemožno povedať, že by *Bystryc ňemol moc ščašča u džefčack, byl zgrabny* (šikovný, k svetu).

Ale ako to už v čarovných príbehoch býva, *Bystryc* sa zaľúbil do *vyly Kisuce*. U mladých ľudí z Kysúc to s láskou bývalo tak, že *pokal' džefka nedostala od mladženca džuboka* (bozk), *ňemohla še ufač, že budže za ňu chodžič*. A i keď medzi našimi zaľúbencami *byla barzo veľka laska, aj džubok*, ba dokonca aj reč *o svadžbe* (svadbe), ich životy bolo veľmi ťažké spojiť. Boli odsúdení na *veľke tropeňe* (trápenie) a *čaški kriš* (ťažký kríž). V jednu noc, keď *Bystryc* nešiel za milou *Kisucou*, ako sa dohodli, *rieka nabrala na vody* (rozvodnila sa), začala ukazovať svoju strašnú odvrátenú tvár. *Bystryc* bojoval s riekou *Kysucou*, *barzo teho potstupil* (veľa si toho vytrpel), až kým sa zdivený príval nevrátil spolu s ním do pokojného Váhu, kde *Kysuca* nemala nad ním nijakú moc. *A Bystryc* prežil. *F kal'nych vodach* sa zachránil vďaka hrubej borovici, ktorej sa chytil. A ako sám autor rozprávky napísal, možno to bol práve *Bystric*, ktorý sa takto stal prvým kysuckým pltníkom.

Zrejme sa vám to bude zdať neuveriteľné, ale na *Kysuciach* v dávnej minulosti neboli *furmani*. Kedysi kysuckí ľudia zašli do hory, nazbierali *patyky* (suché vetvy, suché prúty) a *chvojínu* (konáre ihličnatých porastov, čečínu), poriadne zviazali a svoj náklad nemuseli niesť. Stačilo ho poháňať šibajúcim prútom a náklad si sám vykračoval domov (pozri Pajonk, 2004, rozprávku O urazenom dreve). Nuž veru, bola to veľká pomoc. Pretože keby *gaždžiny* z horných Kysúc najali na túto prácu *furmana*, museli by pripraviť jedlo hodné jeho stotočnej tvrdej práce. *Prvej medzi najľepše jedla* patrili *capki – haluški ze žemňokof*, niekedy sa *scedzene omaščili oškvarkami*. Keď stotočnému *furmanovi* dali *plechaček* (plechovú nádobu, hrnček), *lebo lo-vych* (hlinenú nádobu na mlieko) *skiščaneho m'leka*, *lebo čerstvo podojeneho slatkeho m'leka hnet z hrotka* (drevenej nádoby na dojenie mlieka), lepšie sa mu odvdáčiť ani nemohli. Na cestu mu zabalili *jakušika vyslušku – fajne pol'ešňiki* (jedlo z postrúhaných zemiakov, múky a masti, zemiakové placky), *kere byly najľepše, keč še pekly na starosveckim pecu a na kapustnych listach*. *Ale gaždžina, kera chlopom navarila šindžel'ňoki* (trhané halušky z tvrdého cesta) – *tag volaju škubane haluški chlopi, keri struhal'i šindžel' – tu sebe považoval'i, lebo tu – na Kysuciach – še najčaščejše varyla kapusta*. *Fajne a starosvecke jedlo* *byla aj bryja* (slivková polievka), ktorá sa varievala v jeseni. *Keč še začnuly šľifki zapaľovač do ružova, natrhaly še a daly še uvaridž do hrnca*. *Pridala še zasmaška, aby byla huščejša, aj zatrepka a jedla še ze žemňokami*. A keď bola práca na roľi, *varily še jednoduche jedla*.

Rano še navarilo žemňočonki (zemiakovej polievky) a chleba kus ku temu. Veľmi chutné boli aj pučki (kaša z múky), ale na pučki še najprf mušalo natredž (trením získať, namlieť) muki na žarnach (okrúhlych mlecích kameňoch na ručné drvenie a mletie nelúpaného obilného zrna) ze žita. Deťom sa varili predovšetkým drobance (múčne jedlo varené v mlieku). Zamešila še muka z vodu, cesto še mušalo rozdrobič na kuščički a dalo še varič do horuceho mľeka. Omastilo sa to lyšku masla (lyžičkou masla). Z múky tiež varili čer (múku zaváranú do vody). A na Sviatok všetkých svätých sa piekli kapušňoki. Zrobilo še kysnute cesto a do ňutra še namesto maku lebo jablek dovala kapusta, kera še prettym udušila s cukrem a škoricu na mašči.

Pre záujemcov a milovníkov nárečovej lexiky obce Turzovka v hornokysuckej oblasti sú nárečové slová a doklady určite prínosom. Ale pre takého Matúša a Hanu, chudobných ľudí z Kudlova v Skalitom (pozri Pajonk, 2004, rozprávku Ako ušiel kohútik zo Skalitého), mal veľký význam obyčajný kohut. Podarilo sa mu totiž svojim pánom vyhrabkať na pol'u nevidané bohatstvo – orty (peňažné jednotky v hodnote štvrtiny zlatého, 25 denárov; pozri Historický slovník slovenského jazyka III, 1994) a polbaceny (staré platidlá). I keď sa mu páčilo jeho bidlo, ušiel od nich, pretože chceli viac bohatstva, než potrebovali. V Megoňkach žil aj verný psík Bosík (pozri Pajonk, 2004, rozprávku Ako Bosík strážil kabát), ktorý dobre zavracaľ svojmu pánovi zatúlané húsky z džačeliny, jačmeňa, žita, chribice (zrnoviny podobnej raži, ktorá slúžila na prípravu jedla) i zboža.

Vráťme sa napokon ešte k spomínaným vruškam (ženám, ktoré predpovedali budúcnosť, veštkyňiam). Ignác zo Svrčinovca (pozri Pajonk, 2005, rozprávku O lenivom Ignácovi) mohol by vám o nich porozprávať, keby ešte žil. Mal svoju osobnú skúsenosť. Poznal babku zo Skalitého, ktorá bola veštkyňou. Chcel ju požiadať o radu, ako zbohatnúť. Ona mu poradila, ale keby byl zgrabny (šikovný) a do fšeckeho richtovny (pohotovosť, šikovnosť) a spravil, co oko vidželo, mal by sa dobre. Ťažko je však pomáhať človeku, ktorý robič nechce. Keby nebol l'achkochľebňik (príživník, človek, ktorému sa nechce pracovať), zasial by nejaké zbože ako múdra a pracovitá Johanka (pozri Pajonk, 2005, rozprávku Johankin sen) a mohol si ho z roka na rok zhromažďovať f štrychu (veľkej truhlici na obilie). Zo zboža by si dal pomľeč muku a jeho žena Žofka by napiekla nielen polešňiki (zemiakové placky), ale aj iné dobroty – tvarožňikof, na svjotki kachľički (plnené kysnuté

koláče v tvare štvorca) *s tvarohem, alebo aj z makem, z hruškami aj fšeličim, vinšovňiki* (koláče pre vinšovňikov) *pre každého vinšovňika*, ktorého by určite s radosťou privítali *ve Viliju*, pretože vraj vinšovníci nosili *ščašče* (šťastie) *do chalupy*. Ale komu niet rady, tomu niet pomoci. Chudoba ho mala až do konca rozprávky vo svojej moci.

Nuž ale aj noc má veľkú moc. O tom sa presvedčila istá babka z Čadce na *Megoňkach* (pozri Pajonk, 2006, rozprávku Ako starinka potrestala zlodeja). Táto starká mala veľmi rada *pol'ešňiki*, ktoré jej však noc čo noc niekto kradol. *Ke'lo* (kol'ko) jej ich zlodej *spratol* (zjedol, zožral), to si už nepamätá. *No niko-mu še ňekrenkovala* (nesť ažovala sa), ale hneď sa postarala o poriadnu príučku pre zlodeja. O akú, to už nebudeme prezrádzať. Lebo ten, kto je zvedavý, nech vie, že je toho ešte veľa, ale to si až nabudúce povieme.

LITERATÚRA

DODEKOVÁ, Eva: Charakteristika nárečovej terminológie Turzovky. Rigorózna práca. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského 2002. 154 s.

DUŠALOVÁ, Anna: Nárečový slovník obce Turzovka. Diplomová práca. Bratislava: Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave 1997. 82 s.

HABOVŠTIAK, Anton: Atlas slovenského jazyka. 4. Lexika. Časť prvá. Mapy. Bratislava: Veda 1984. 464 s. – Časť druhá. Úvod – Komentáre – Dotazník – Indexy. Bratislava: Veda 1984. 368 s.

Historický slovník slovenského jazyka. 3. Red. M. Majtán. Bratislava: Veda 1994. 656 s. ISBN 80-224-0429-2.

MAREC, Jozef: Nárečie Veľkej Turzovky a jeho pôvaby, s. 189 – 215. In: Turzovka krížom-krážom. Zost. Ivan Gajdičiar. Turzovka: Spolok priateľov Turzovky, občianske združenie 2010. 504 s.

MAREC, Jozef: Vili víly vence. Žilina: Artis Omnis, s. r. o., 2007. 81 s. ISBN 978-80-968845-9-9.

PAJONK, Anton: Drotárova palica. 1. vyd. Žilina: akad. mal. P. Choma 2006. 64 s. ISBN 80-968682-7-6.

PAJONK, Anton: Kysucké rozprávky. 1. vyd. Žilina: akad. mal. P. Choma 2004. 100 s. ISBN 80-968682-3-3.

PAJONK, Anton: Kysucké rozprávky 2. 1. vyd. Žilina: akad. mal. P. Choma 2005. 99 s. ISBN 80-968682-5-X.

PROFANTOVÁ, Zuzana: Pavol Dobšinský a slovenská paremiológia. In: Slovenský národopis, 1986, roč. 34, č. 3, s. 391 – 392.

Slovník slovenských nárečí. I. Red. I. Ripka. Bratislava: Veda 1994. 936 s. ISBN 80-224-0183-8.

Slovník slovenských nárečí. II. Red. I. Ripka. Bratislava: Veda 2006. 1066 s. ISBN 80-244-0900-6.

ROZLIČNOSTI

Dcérska spoločnosť a dcérina spoločnosť

Výrobná, obchodná alebo iná spoločnosť môže založiť spoločnosť, v ktorej má zakladajúca spoločnosť zvyčajne podiel a ktorú aj kontroluje, ale ktorá je samostatnou právnickou osobou. Spoločnosť, ktorá založí ďalšiu spoločnosť alebo ďalšie spoločnosti, nazýva sa *materská spoločnosť*, napr. *Materská spoločnosť je charakterizovaná ako spoločnosť kontrolujúca minimálne 10% podiel v spoločnosti a v inej krajine, ako je materská krajina.* (Citovaný doklad, ako aj ďalšie doklady použité v texte sú z internetových stránok.) V slovnom spojení *materská spoločnosť* sa ako prívlastok používa vzťahové prídavné meno *materský* v tvare ženského rodu *materská*, ktorým sa vyjadruje vzťah k podstatnému menu *matka*, ale ktoré je utvorené príponou *-ský* od synonymného podstatného mena *mater*.

V jazykovej praxi sa môžeme stretnúť s dvomi podobami názvu spoločnosti založenej materskou spoločnosťou, a to s názvom *dcérska spoločnosť* a s názvom *dcérina spoločnosť*. V názve *dcérska spoločnosť* je prívlastok vyjadrený vzťahovým prídavným menom *dcérsky* utvoreným od podstatného mena *dcéra* príponou *-sky*, ktorá ako variantná prípona k prípone *-ský* nastupuje po predchádzajúcej dlhej slabike v odvodzovacom základe, pravda, v tvare ženského rodu *dcérska*. Uvádzame niekoľko dokladov z internetu so slovným spojením *dcérska spoločnosť*: *Materská spoločnosť je jednotka, ktorá má jednu alebo viac dcérskejších spoločností.* – *Materská spoločnosť je obchodnou spoločnosťou, štátnym podnikom alebo družstvom, má aspoň jednu dcérsku spoločnosť.* – *Dcérska spoločnosť Rozhlasu a televízie Slovenska (RTVS) STV Broadcasting, s. r. o., ktorá v minulosti prevádzkovala analógové vysielanie...* – *Slovnaft vykonáva niektoré špecializované činnosti prostredníctvom dcérskejších spoločností.* – *Scania Slovakia, s. r. o., dcérska spoločnosť firmy Scania, je výhradným zástupcom tejto značky na slovenskom trhu od februára 2002.* – *Okrem materskej spoločnosti SPP*

začali na trhu pôsobiť aj jeho dve 100% dcérske spoločnosti: Eustream a SPP – distribúcia.

V názve *dcérina spoločnosť* je prívlastok vyjadrený prívlastňovacím prídavným menom ženského rodu *dcérina* utvoreným príponou *-ina* od podstatného mena *dcéra*. Uvádzame niekoľko dokladov z internetu na slovné spojenie *dcérina spoločnosť*: *PRECIOSA INTERNATIONAL SK, s. r. o., bola založená k 01. 07. 2008 ako dcérina spoločnosť českého producenta lustrov Preciosa – Lustry, a. s., Kamenický Šenov. – Spoločnosť SCHÖNOX, s. r. o., bola založená v roku 1998 ako dcérina spoločnosť nadnárodného koncernu AkzoNobel. – Dcérina spoločnosť koncernu Alcatel reaguje na výrazný rast trhu outsourcingu služieb kontaktných centier. – Spoločnosť Chovanec Media Slovakia, s. r. o., vstupuje na slovenský trh ako dcérina spoločnosť českej spoločnosti Chovanec Media, s. r. o. – BMW M3 GTS, ktoré ma „papiere“ aj pre jazdu na verejných komunikáciách, bude vyrábať dcérina spoločnosť bavorskej automobilky.*

Prídavné meno *dcérina* má význam „patriaca dcére, čo je vo vlastníctve dcéry“, preto prívlastkom *dcérina* v slovnom spojení *dcérina spoločnosť* nevyjadruje sa vzťah k podstatnému menu *dcéra*, ale to, že spoločnosť je vo vlastníctve dcéry, že spoločnosť patrí dcére podobne, ako sa vlastníctvo vyjadruje v slovných spojeniach *otcova spoločnosť, matkina spoločnosť, bratova spoločnosť* atď. Preto na pomenovanie spoločnosti, ktorú založila materská spoločnosť a v ktorej má materská spoločnosť podiel a kontroluje ju, je náležité používať iba slovné spojenie *dcérska spoločnosť*.

O nevhodnosti slovného spojenia *dcérina spoločnosť* svedčia aj také výpovede, aké sme si poznačili z internetu: *Spoločnosť Canon Inc. oznámila plán vybudovať nové výrobné zariadenie vo svojej dcérinej spoločnosti. – ... mediálne zastupovať TA 3 pri predaji jej mediálneho priestoru prostredníctvom svojej dcérinej spoločnosti ADMAN.* Pri takýchto výpovediach by sme si mohli položiť otázku, ako to teda je: Ide o plán vybudovať nové výrobné zariadenie vo svojej spoločnosti alebo v dcérinej spoločnosti, t. j. v spoločnosti patriacej dcére? Ide o zastupovanie prostredníctvom svojej spoločnosti alebo dcérinej spoločnosti, t. j. spoločnosti patriacej dcére?

Možno si položiť otázku, odkiaľ sa do jazykových prejavov niektorých našich spoluobčanov dostalo slovné spojenie *dcérina spoločnosť*. Odpoveď čiastočne nájdeme v českej tlači a v českých slovníkoch, resp. aj v Česko-

-slovenskom slovníku z r. 1979, ale zároveň treba konštatovať, že ide o nedorozumenie. Čeština pozná privlastňovacie prídavné meno *dceřina* s krátkou samohláskou a na konci; porov. *Překvapila ji dceřina neobvyklá citlivost. – ... příčinou jeho šílenství byla dceřina smrt. – Podrážděného muže k tomu přiměje až dceřina přímluva.* (Doklady sú z Českého národního korpusu.) Okrem toho je však v češtine aj vzťahové prídavné meno *dceřiná* (s dlhou samohláskou á na konci). Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost (4. vyd. z roku 2005. Praha: Academia) zachytáva heslo *dceřiný* ako prídavné meno k podstatnému menu *dcera* v dvoch slovných spojeniach: 1. ako biologický termín uvádza slovné spojenie *dceřiné buňky*, t. j. bunky, ktoré vznikajú delením z materskej bunky, 2. ako ekonomický termín uvádza slovné spojenie *dceřiná společnost*, t. j. spoločnosť ovládaná materskou spoločnosťou, ale právne samostatná. Prídavné meno *dceřiný* zachytáva aj Česko-slovenský slovník z r. 1979 so slovenským ekvivalentom *dcérsky* a s českým dokladom *dceřiné buňky* a jeho slovenským ekvivalentom *dcérske bunky*. Z naznačeného vyplýva, že používanie slovného spojenia *dcěrina společnost* v niektorých slovenských textoch vyplýva z nevedomenia si rozdielu medzi českým privlastňovacím prídavným menom *dceřina* napr. v slovnom spojení *dceřina smrt*, ktoré má v slovenčine ekvivalent *dcěrina smrt'*, a českým vzťahovým prídavným menom *dceřiná*, ktoré sa používa v slovnom spojení *dceřiná společnost* ako ekonomickým termínom, ktoré má v slovenčine ekvivalent *dcérska společnost*. Zároveň to svedčí aj o povrchnom prístupe niektorých používateľov slovenčiny k českým lexikálnym jednotkám a ich prekladaniu do slovenčiny.

Matej Považaj

Text vznikol pri riešení grantového projektu *Konfrontačný výskum slovnej zásoby slovenčiny a češtiny a jazyková kultúra – 2. etapa* (VEGA č. 2/0076/12).

SPRÁVY A POSUDKY

Životné jubileum PhDr. Antona Košťála, CSc.

V tomto roku sa naplnilo významné životné jubileum PhDr. Antona Košťála, CSc., dlhoročného vysokoškolského pedagóga, prekladateľa, všestranného kultúrneho dejateľa a, nebojíme sa povedať, ozajstného polyglota – slovo v dnešnej dynamickej dobe vyzývavo trúfalé, no vo vzťahu k jubilantovi výsostne výstižné a bez zvyšku naplnené. Okrem iného to potvrdzuje aj fakt, že hoci už dávnejšie odišiel na zaslúžený odpočinok, deväťdesiatročné jubileum ho zastihlo vo všestrannom tvorivom nasadení. Jeho aktivity zahŕňajú mimoriadne široké spektrum činnosti zodpovedajúce neobyčajne pestrému okruhu záujmov. Činný bol a doteraz je na didaktickom, vedeckovýskumnom a prekladateľskom poli.

Miestom jeho celoživotného pedagogického pôsobenia boli najprv stredné školy a od roku 1961 Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Trnave. Tu ako erudovaný vysokoškolský učiteľ dokázal užitočne, na prospech študentov sklbiť vzdelávaciu a bádateľskú činnosť: výsledky vedeckovýskumnej práce aplikoval ešte pred ich publikovaním do vyučovacieho procesu, čím si udržiaval autoritu a trvalý obdiv zo strany študentskej obce. Im, ale aj učiteľom v praxi, sú adresované nielen početné metodicky zamerané príspevky, štúdie, ale aj eseje uverejňované v mnohých domácich periodikách (Rodina a škola, Kultúra slova, Literárny týždenník, Slovak revue, Kultúra, Pedagogické rozhľady, Filologická revue, Ruštinár a i.), v ktorých sa zamýšľal (a zamýšľa sa doteraz) nad otázkami jazykovej výchovy, pozdvihnutia kultúry reči, ale aj nad každým aktuálnym dianím na Slovensku, takým, čo si vyžaduje bdelé oko. Nič neuniká jeho pozornosti, zahorúca sa vyjadruje k mnohým aktuálnym veciam v kultúrno-politickom aj občianskom živote.

Je autorom cenných príspevkov, v ktorých predkladal výsledky dlhoročných pedagogických skúseností z oblasti slovenskej rusistiky. O ne sa

naďalej podieľa účasťou a aktívnymi výstupmi na vysokoškolských konferenciách a rusistických sympóziách s medzinárodnou účasťou (napríklad jeho príspevok odznel na medzinárodnej vedeckej konferencii rusistov v Prešove konanej 11. – 13. septembra 2008).

Cesta heuristika, ako možno usúdiť z názvov jeho príspevkov, vedie A. Košťála k inovatívnym, objavovateľským vyučovacím metódam s cieľom preniknúť do podstaty učiteľského majstrovstva, ktorého výslednicou je dobre pripravený študent. Stačí si pripomenúť niektoré z nich, keďže ich výpočet je dlhý: *Áké cesty vedú k samostatnosti v štúdiu (aj cudzích jazykov)* (Rodina a škola, 2007); *Keby som vedel po* – (Rodina a škola, 2006); *Hodnotenie vedomostí v cudzom jazyku* (Rodina a škola, 2007); *O čítaní a čitateľskej gramotnosti aj v cudzom jazyku* (Rodina a škola, 2008); *Higher education in the Slovak Republic* (Literárny týždenník, 2003); *Spoločne to ide lepšie* (Rodina a škola, 2006); *Staré ciele, nové cesty* (Pedagogické rozhľady, 2006); *Aby sme nezabúdali* (Kultúra, 2010); *Ešte raz o výučbe cudzích jazykov* (Rodina a škola, 2006); *A čo ty, Slovensko?* (Kultúra, 2003); *Zachráňme Literárny týždenník* (Literárny týždenník, 1999); *Sedemstoročnica Božskej komédie* (Kultúra, 2000); *Môj Leopardi* (Slovak review, 2000); *Trpké výročie* (Literárny týždenník, 2003); *Čím pre vás bol a je LT?* (Literárny týždenník, 1997); *Poznámky k encyklopédii* (Kultúra, 2008) a mnohé ďalšie.

Jubilant veľa pracovnej energie zasväčuje odborným recenziám na slovníky, vysokoškolské skriptá a učebnice (Veľký taliansko-slovenský frazeologický slovník, Praktická lexikológia talianskeho jazyka, Praktická štylistika taliančiny a i.), ktorými s jemu vlastným zanietením pre prácu lexikografa aj iným dáva impulz k ďalším tvorivým činom.

Vedeckovýskumná práca jubilanta s pravidelnými aktívnymi publikačnými výstupmi je ešte širšie koncipovaná, presahuje totiž rámec ruského a slovenského jazyka a rozširuje sa o reprezentatívne publikácie z oblasti lexikologického výskumu ďalších jazykov, ako je taliančina a nemčina. Jeho obľúbenou jazykovednou disciplínou je lexikológia s užším záberom na frazeológiu. Výsledky lexikologickej bádateľskej práce priebežne publikoval v jazykovedných časopisoch. Hodno spomenúť aspoň niektoré konfrontačné príspevky k taliansko-slovenskej, nemecko-slovenskej a rusko-slovenskej frazeológii: *Konfrontácia talianskej a slovenskej frazeológie* (Kultúra slova, 2001), *Talianske frazeologizmy a ich preklad do slovenčiny* (Filologická re-

vue, 2002), *O prekladani frazeologizmov v dielach A. P. Čechova* (Ruštinár, 1983).

Jemu najvlastnejšou oblasťou je však trojjazyčná práca lexikografa. Vyvrcholením jeho publikačnej činnosti je slovníková tvorba. Prvým reprezentatívnym dielom, ktoré mu zároveň prinieslo prvenstvo na poli slovenskej talianistiky a znamenalo ozajstný revolučný lexikografický počin, je slovník so zvláštnym osudom: pri jeho zrode stála nevysvetliteľná traumatizujúca skúsenosť. Posúďme sami: môže byť vari smutnejšia vec, než je tá, že výsledky mnohoročnej trpezlivej kartuziánskej práce lexikografa sú cudzím zavinením blokové a dočkajú sa svetla sveta po desiatich rokoch ležania v šuplíku? A to paradoxne v čase absolútneho nedostatku akejkoľvek študijnej literatúry na Slovensku, ktorá by poslúžila talianistickej obci! Našťastie život často vyrovnáva protivenstvá. Tak sa to stalo aj v prípade obojstranného *Talianско-slovenského a slovensko-taliankeho slovníka* (o ňom je reč) autora Antona Košťála, ktorému sa dostalo zadosťučinenia v podobe dvoch vydání (1972, 1992) tohto dosiaľ najlepšieho lexikografického spracovania talianskej lexiky v slovníkovej podobe na Slovensku (s dôsledne vyznačenými prízvukmi).

Za ním nasleduje slovník ruských frazeologizmov so slovenskými ekvivalentmi *Ruské frazeologizmy v obrázkoch* (Moskva 1980). Ďalším v poradí je *Slovensko-ruský a rusko-slovenský turistický slovník* (SPN 1984). Tretí, rozsahovo menší, je opäť frazeologický slovník *Malá nemecká frazeológia* (Knižné centrum Žilina 2008). Roku 2000 v tom istom vydavateľstve vyšla aj jeho *Talianška gramatika* (Knižné centrum Žilina).

Súpis prác jubilanta by nebol úplný, keby sme sa nezmienili o jeho prekladateľských aktivitách orientovaných na štyri jazyky: taliansky, nemecký, francúzsky a ruský.

Z francúzštiny preložil knihu Bernarda Clavela *Pán rieky* (Slovenský spisovateľ 1979), knihu Luisa Guillouxa *Chlieb snov* (Slovenský spisovateľ 1982 – spoluautor prekladu); z taliančiny preložil prózy *Holuby a jastraby* Grazie Deleddyovej (Pravda 1978 – spoluautor prekladu), *Ulička nádeje* Carla Bernariho (Slovenský spisovateľ 1996 – spoluautor prekladu), publikáciu *Velké civilizácie: Objavovanie minulosti* (Vincenzo di Giovanni, Glauco Pretto – preklad z Grandi civiltá 1993), listy Jána Pavla II., a to *List pápeža Jána Pavla II. rodinám* (Spolok sv. Vojtecha 1994),

Apoštolský list Tertio millennio adveniente pápeža Jána Pavla II. (Spolok sv. Vojtecha 1995) a i.

Úplný obraz jubilujúceho Antona Košťála dotvára jeho osobnostný profil so zriedkavou črtou človeka „*di cristallina onestà umana*“, vlastnosťou vzácnosti šafranu s duchovne povznášajúcim účinkom na všetkých, čo majú privilégium hrdiť sa priateľstvom bývalého kolegu alebo tešiť sa priazni charizmatického učiteľa, štedro sa deliaceho o bohaté skúsenosti lexikológa a lexikografa, za čo mu týmto spôsobom vyjadrujeme vďaku.

Vzácnemu jubilantovi do budúcnosti prajeme – v pohode rodinného kruhu – naďalej veľa tvorivej invencie, aby jeho diela neprestávali byť často citovanou pomôckou v rukách študujúcej mládeže a všetkých, čo s nimi pracujú profesionálne alebo len pre vlastné potešenie.

Augurissimi per altri grintosi progetti, professore!

Zlata Sehnalová – Roman Sehnal

Rozvoj jazykových technológií na Slovensku a vo svete (10 rokov Slovenského národného korpusu)

V dňoch 7. – 8. júna 2012 sa v priestoroch hotela Park Inn Danube v Bratislave uskutočnila medzinárodná konferencia *Rozvoj jazykových technológií a zdrojov na Slovensku a vo svete (10 rokov Slovenského národného korpusu)* spojená s národným prezentačným dňom projektu CESAR META-NET. Jeho členskou krajinou je prostredníctvom Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV (ďalej JÚLŠ SAV) aj Slovensko spolu s Maďarskom, Chorvátskom, Poľskom, Srbskom a Bulharskom. Cieľom medzinárodného projektu CESAR v spolupráci s projektom META-NET je utvoriť širokú škálu jazykových zdrojov a nástrojov, ktoré budú prístupné na internete, aby tak vznikla mnohojazyčná výskumná infraštruktúra. Tá má slúžiť na zmapovanie a prepojenie jednojazyčných jazykových zdrojov, ako sú písané a hovorené korpusy, slovníky, analyzátory či špecifické korpusové nástroje na tvorbu jazykových elektronických databáz, a na prácu s nimi. Viac informá-

cií o projekte CESAR, jeho členoch a výsledkoch možno nájsť na webovej stránke <http://www.cesar-project.net/>.

Medzinárodnému podujatiu *Rozvoj jazykových technológií na Slovensku a vo svete*, ktoré sa konalo pod záštitou predsedu SAV J. Pastorka, predchádzala tlačová konferencia. Na nej vystúpil podpredseda SAV pre III. oddelenie L. Falťan, generálna riaditeľka sekcie vedy a výskumu Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR (ďalej MŠVVŠ SR) M. Cimbáková, riaditeľ JÚLŠ SAV P. Žigo, vedúca Slovenského národného korpusu (ďalej SNK) M. Šimková a hlavný koordinátor projektu CESAR T. Váradi.

Konferenciu slávnostne otvorili podpredseda SAV L. Falťan, generálna riaditeľka sekcie vedy a výskumu MŠVVŠ SR M. Cimbáková a riaditeľ JÚLŠ SAV P. Žigo. Vo svojich príhovoroch rečníci vyzdvihli najmä prácu SNK a dôležitosť korpusov a databáz pre malálo rozšírené jazyky v spektre európskych krajín. Po otvorení nasledovali dve plenárne prednášky týkajúce sa projektov META-NET (G. Rhem) a CESAR (T. Váradi). O okolnostiach vzniku, cieľoch, výsledkoch desaťročnej existencie SNK informovali M. Šimková a R. Garabík. M. Šimková zhrnula najvýznamnejšie méty, ktoré za 10 rokov oddelenie SNK dosiahlo, spomenula nezanedbateľný prínos SNK pri rozvoji novej vednej disciplíny – korpusovej lingvistiky – na Slovensku a nezabudla ani na veľké mená, ako napr. J. Horecký či J. Mistrík, ktorí pred viacerými desaťročiami pripravovali pôdu na poli slovenskej počítačovej lingvistiky. Založenie a fungovanie pracoviska SNK by však nebolo možné bez zákonnej a finančnej podpory Ministerstva kultúry SR, Ministerstva školstva SR a SAV. R. Garabík predstavil medzinárodné projekty, na ktorých SNK za 10 rokov svojej existencie participovalo, resp. participuje. Pristavil sa pri jednotlivých korpusoch, ktoré môžu používatelia v súčasnosti bezplatne využívať, a počítačových nástrojoch, ktoré sa v oddelení vyvíjajú a používajú.

Súčasťou národného prezentačného dňa CESAR na Slovensku bola aj posterová sekcia niektorých spoločností zameriavajúcich sa na jazykové technológie a počítačové spracovanie slovenského jazyka. Vybrané spoločnosti dostali priestor na krátku prezentáciu svojej práce v bloku *Jazykové a informačné technológie v komerčnej sfére*. V. Kadlec z Brna predstavil spoločnosť Seznam.cz a jej zameranie na vyhľadávania na internete. Spoločnosť Newton Technologies, a. s., zastúpená riaditeľom P. Herianom

z Prahy, zaujala najmä ukážkou automatického rozpoznávania a zápisu diktovaného textu v slovenčine. P. Baláž z Edukácie@Internetu porozprával o zameraní sa na onlinové vyučovanie slovenčiny ako cudzieho jazyka, ale aj na vyučovanie iných jazykov touto formou. Účastníčkami sekcie boli aj pracovníčky Inštitútu jazykov a vzdelávania v Bratislave, ktorý zastupovala A. Rigáňová. M. Medveď z Fakulty informatiky Masarykovej univerzity v Brne predstavil výskumný projekt adaptácie českých počítačových nástrojov na syntaktickú anotáciu korpusových textov na slovenské texty.

V panelovej diskusii *Slovenský jazyk v digitálnom veku* sa otvorila najmä otázka spolupráce a komunikácie pracovísk akademickej a komerčnej sféry podieľajúcich sa na výskume a vývoji jazykových technológií. Spolupráca týchto dvoch zložiek je v súčasnosti limitovaná, keďže akademická oblasť môže používať získané textové dáta len na výskum a komerčná sféra ich nemôže využívať, lebo jej produkty sú určené na predaj. Diskutovalo sa aj o otázke autorských práv a o potrebe zmien v súvisiacej legislatíve. Zástupcovia oboch strán – akademickej aj komerčnej – vyslovili nádej, že raz budú obe zložky prepojené, aby mohli spoločne participovať na hľadaní optimálnych riešení vo výskume a aplikácii aj v oblasti počítačového spracovania slovenského jazyka.

Rokovanie pokračovalo predstavením národných a viacjazyčných korpusov (M. Tadić, F. Čermák, T. Pintér), viacjazyčných zdrojov (L. Dimitrova), špecifických počítačových nástrojov (K. Pala – P. Rychlý, L. Iomdin, V. Stoykova), ale aj aplikáciami na spracovanie reči (P. Rusko, L. Hluchý).

D. Katuščák zo Slovenskej národnej knižnice v Martine zaujal predstavením národného projektu *Digitálna knižnica a digitálny archív*. Cieľom projektu, ktorý bol schválený v roku 2012 a bude sa realizovať na pracoviskách v Martine a vo Vrútkach, je vznik konzervačných kapacít, ktoré súvisia s digitalizáciou, ale aj informačná a komunikačná technológia a sama digitalizácia. Pracoviská Slovenskej národnej knižnice sa stanú centrami záchrany ohrozeného písomného dedičstva, ktoré predstavuje najmä kyslý papier, na ktorom sa nachádza väčšina nášho písomného dedičstva z 19. a 20. storočia. Bez spomínaného projektu digitalizácie a archivácie hrozí degradácia a obrovská duchovná strata nášho písomného dedičstva. V procese digitalizácie sa obsah dokumentov preniesie z papierovej formy do počítačovej. Zdigitalizované budú všetky slovacikálne knihy, noviny, vedecké a od-

borné časopisy, zborníky a iné dôležité písomné dedičstvo Slovenska. Na internete bude dostupných tridsať percent digitálnych dokumentov vrátane archívnych pomôcok a iných zbierok, ostatné digitálne dokumenty budú prístupné v národnej knižnici, ale aj v digitálnej bádateľni archívu v Bratislave. Zdigitalizované diela sa stanú dostupnými pre všetkých záujemcov na území Slovenska a v zahraničí v rámci chránených sietí v súlade s právnymi predpismi.

V čase počítačových technológií a ľahkého prístupu k dátam na internete bol veľmi aktuálny príspevok J. Kravjara z Centra vedecko-technických informácií SR v Bratislave o *Národnom korpuse bakalárskych, diplomových, dizertačných, rigorózných a habilitačných prác slovenských vysokých škôl a boji proti plagiátorstvu*. Autor zhrnul niekoľko základných legislatívnych medzníkov, ktoré predchádzali vzniku národného registra postupových prác, ktorý našiel oporu v zákone až v roku 2008. Od roku 2010 sú všetky slovenské vysoké školy povinné používať centrálny register a posielat' doň všetky postupové práce študentov. V registri sa vyhodnocuje miera originality jednotlivých prác a súčasne aj zhody s inými prácami, ktoré sú súčasťou spomínaného národného korpusu. Register následne informuje príslušnú vysokú školu o výsledkoch. Práce sa stávajú súčasťou národného korpusu na 70 rokov. Každý rok sa národný korpus prác obohatí približne o 80 000 nových záverečných prác a poskytnutie služieb registra vysokým školám je bezplatné. Podľa slov J. Kravjara je systém kontroly originality jedinečný v rámci Európy, podľa dostupných informácií aj v širšom svetovom kontexte. Súčasťou všetkých vystúpení bola diskusia, tento príspevok zaujal najmä vysokoškolských pedagógov. Tí sa zaujímali o možnosti, ako rozšíriť národný register o ďalšie – nekvalifikačné práce, s ktorými by bolo možné záverečné práce porovnávať. J. Kravjar prisľúbil otvorenosť Centra vedecko-technických informácií SR zahrnúť do národného korpusu všetky texty (monografie, štúdie, články), ktoré môže ktokoľvek bezplatne poskytnúť, aby vyhodnocovanie originality záverečných prác mohlo byť ešte lepšie.

Počas dvoch dní na medzinárodnej konferencii – jedinej svojho druhu na Slovensku – vystúpilo spolu 17 odborníkov zo Slovenska, Česka, Maďarska, Chorvátska, Bulharska, Nemecka a Ruska. O význame konferencie svedčí aj rovná stovka účastníkov z akademickej obce, komerčnej sféry a ministerstiev. Ukázalo sa, že budovanie jazykových zdrojov a vývoj

jazykových technológií na Slovensku jednak prináša potrebný materiál na výskum slovenčiny, jednak má svoje miesto aj v medzinárodných projektoch a infraštruktúrach. Kompletne texty príspevkov budú zverejnené v Jazykovedných štúdiách XXXI.

Katarína Gajdošová

Vyšlo aktuálne Slovenské veterinárske anatomické názvoslovie

[DANKO, Ján – ŠIMON, František – ARTIMOVÁ, Jozefa: *Nomina anatomica veterinaria – Slovenské veterinárske anatomické názvoslovie*. Košice: Univerzita veterinárskeho lekárstva a farmácie 2011.]

Trojica autorov prof. MVDr. Ján Danko, PhD., doc. PhDr. František Šimon, CSc., a Mgr. Jozefa Artimová, PhD., vypracovala pre slovenskú odbornú verejnosť dielo reagujúce na potrebu uceleného systému slovenských veterinárskych anatomických názvov. *Nomina anatomica veterinaria – Slovenské veterinárske anatomické názvoslovie* spracoval autorský kolektív tvorený nielen špičkovým odborníkom z oblasti veterinárskej anatómie, ale aj dvomi renomovanými filológmi špecializujúcimi sa na odbornú terminológiu v latinskom a slovenskom jazyku. Táto práca zohľadňuje jedno zo základných a najdôležitejších kritérií pri tvorbe terminológie, kritérium systémovosti. Zároveň však prihliada aj na doterajší vývin slovenskej anatomickej veterinárskej terminológie.

Osnovu diela tvorí *Nomina Anatomica Veterinaria* (5. revízia z roku 2005), ktoré vzniklo pod vedením Medzinárodnej komisie pre veterinársku makroskopickú anatomickú nomenklatúru (ICVGAN – International Committee on Veterinary Gross Anatomical Nomenclature). Toto vydanie odzrkadľuje súčasný stav dlhoročných snáh o zjednotenie medzinárodného anatomického latinského veterinárskeho názvoslovía, ktoré prebiehali od prvého vydania *Nomina Anatomica Veterinaria* v roku 1968. Dokument tak predstavuje svetovo uznávanú a akceptovanú terminologickú normu v danej

oblasti. Edícia jeho aktuálneho pendanta v národnom jazyku je preto vždy významným etablujúcim činom v oblasti tvorby národného veterinárskeho názvoslovia.

Štruktúra pôvodného latinsko-anglického textu sa v slovenskej verzii kompletne zachováva. V úvodnej časti je viacero kapitol: *Predslov k piatemu vydaniu Nomina anatomica veterinaria (NAV)* s venovaním významným odborníkom v oblasti veterinárskej anatómie, prof. Josephovi Freweinovi a prof. Robertovi E. Habelovi, ďalej *Úvod k piatemu vydaniu* so stručnými dejinami humánnej a veterinárskej terminológie, *Princípy anatomickej veterinárskej nomenklatúry*, *Odporúčania pre používateľov NAV* a *Stručná latinská gramatika pre anatómov*. Výklad o základných poznatkoch latinskej gramatiky sa zámerne obmedzuje na minimum potrebné na správne používanie a spájanie latinských anatomických termínov, na prehľad koncoviek nominatívu a genitívu v singulári a pluráli všetkých deklinačných typov substantív a adjektív a na inštrukcie o postavení prídavných mien za podstatným menom, ktoré sémanticky určujú. Samo *Nomina anatomica veterinaria* pozostáva z tematických celkov obsahujúcich všeobecné anatomické termíny opisujúce polohu a smer častí tela a z tematických celkov zoskupujúcich termíny na základe príslušnosti k jednotlivým systémom tela zvierat: náuka o kostiach, náuka o kĺboch, náuka o svaloch, náuka o útrobach, náuka o ciekvach, nervová sústava, zmyslové ústroje a spoločná pokrývka – koža. Na konci každej z uvedených častí sa nachádza poznámkový aparát vysvetľujúci špecifiká jednotlivých anatomických štruktúr pri rôznych druhoch zvierat, prípadne porovnávajúci aktuálnu latinskú terminológiu s pôvodnou.

Oproti latinsko-anglickému originálu je *Slovenské veterinárske názvoslovie* rozšírené o dve kapitoly: o kapitolu *Predslov k slovenskému vydaniu*, kde sa v krátkosti opisuje vznik a vývin slovenskej veterinárskej anatomickej nomenklatúry, a o kapitolu *Zásady spracovania slovenskej veterinárskej anatomickej nomenklatúry*.

Súčasná slovenská veterinárska anatomická nomenklatúra vychádza z veľkej časti z prvého slovenského vydania *Nomina anatomica veterinaria* (Bratislava: Príroda 1974). Od jeho vyjdenia uplynulo takmer štyridsať rokov: Peter Popesko a Bibiána Hájovská ho zostavili v roku 1974 a popri latinských termínoch sa uvádzali nielen slovenské, ale aj české anatomické termíny, čo malo v istom vývinovom štádiu národnej terminológie takisto

svoju funkciu. V novom vydaní NAV oproti prvému vydaniu používateľovi mimoriadne poslúži a uľahčí orientáciu abecedný register latinských termínov s rozsahom päťdesiatich štyroch strán.

Zásadným prínosom tohto diela je nielen knižné sprístupnenie najnovšej latinskej veterinárskej anatomickej nomenklatúry schválenej v roku 2005, ale aj aktualizácia slovenských termínov reflektujúca nároky na tvorbu odbornej terminológie v národnom jazyku. V úvodnej časti autori uvádzajú zásady pri tvorení novej nomenklatúry.

Jedným zo zásadných rozdielov oproti predchádzajúcej slovenskej nomenklatúre je redukcia synonym. Napríklad latinské *columna vertebralis* sa v najnovšom vydaní prekladá výlučne ako *chrbtica* oproti pôvodným dvom variantom *chrbtica*, *chrbtová kosť*. Podobne aj pri termíne *lamina propria mucosae* sú pôvodné alternatívy *vlastný list sliznice*, *vlastná vrstva sliznice* zredukované a podľa zásady systémovosti upravené na *vlastná platňa sliznice*. Hoci sa pri redukcii synonym postupuje systematicky, ich absolútna redukcia nie je možná, a to predovšetkým pri termínoch pomenúvajúcich všeobecné štruktúry, napríklad *bulbus* sa aj v novom vydaní prekladá viacerými synonymami – *guľa*, *hl'uz*a, *cibuľka*, *kyj*. Výrazný rozdiel spočíva v tom, že zatiaľ čo slovo *bulbus* v konkrétnych spojeniach malo v predchádzajúcej nomenklatúre niekoľko slovenských pendantov, v súčasnej nomenklatúre má vždy iba jeden. Napríklad: za *bulbus glandis* v prvom vydaní sa uvádza *hl'uz*a *žalud'a* aj *kyj* *žalud'a*, v najnovšom vydaní je systémovo zavedené spojenie *hl'uz*a *žalud'a*.

Ďalšou zo zásad zohľadnenou pri tvorení domácich termínov je zachovávanie jednotnosti tak, ako to vychádza aj z latinskej terminológie. Ako príklad môže poslúžiť termín *lamina muscularis mucosae*, v prvom vydaní ako *svalovina sliznice*, teraz *svalová platňa sliznice*. Z príkladu vidno, že autori sa snažili pri tvorbe termínu zachovať jeho pôvodnú motiváciu vhodnú aj pre slovenský termín. Podobnou úpravou prešiel aj termín *glandula seromucosa*, pôvodne *hlienovoserózn*a *ž'l*aza; súčasné slovenské pomenovanie reflektuje jednotne a systémovo poradie slov v latinskom termíne a uvádza ho ako *serózn*ohlienová *ž'l*aza.

V termíne *folliculus pili* – *vlasový váčik/chlpový váčik* sa súčasný slovenský termín priblížil k latinskému formou, a to tým, že sa použil genitívny prívlastok namiesto zhodného prívlastku, a jeho súčasné znenie je *váčok*

chlpu. Na tomto termíne je takisto zrejماً už spomínaná redukcia synonym a rovnako aj moderný a systémový preklad deminutív. V minulosti sa k prekladu deminutív pristupovalo nesystematicky. Latinské deminutíva sa neprekladali deminutívami a naopak, latinské nedeminutívne výrazy sa prekladali slovenskými zdobeninami. Tieto rozdiely sa vo väčšine prípadov odstránili, čo prispelo k systémovosti v slovenskej odbornej terminológii. Napríklad *laminae laterales* – pôvodne *laterálne platničky*, teraz *bočné platne*; *lamellae suspensoriae* – pôvodne *závesné lamely*, teraz *závesné platničky*. Opačným príkladom je slovné spojenie *ductus lactiferi* pôvodne prekladané ako *mliečny kanálik* (čo je nesprávny preklad, keďže v latinskom jazyku ide o plurál), v súčasnej publikácii sa tá menšia gramatická nepresnosť odstránila a použila sa aj systémová nedeminutívna forma *mliekovody*.

Uvedené príklady len čiastočne dokumentujú vývoj slovenského anatomického veterinárskeho názvoslovia, ktorým veterinárske anatomické názvoslovie prešlo za posledné desaťročia a ktorý dielo *Nomina anatomica veterinaria* zachytáva. Tieto zmeny boli podmienené jednak terminologickými faktormi, akými sú zásady pri tvorbe odborných nomenklatúr, a jednak faktormi, ktoré odzrkadľujú prirodzený vývoj odborného jazyka; v tomto prípade jeho používanie skupinou veterinárskych anatómov i praktických zverolekárov. Odborné názvoslovie vždy má byť výsledkom spolupráce tak odborníkov z danej oblasti, ako aj jazykovedcov. To platí predovšetkým pre také oblasti, akou je i anatomická veterinárska nomenklatúra, ktorej využitie v školskej, osvetovej i odbornej praxi má bohatú tradíciu. Publikácia reaguje na najnovšie poznatky z oblasti veterinárskej terminológie, na novovzniknuté anatomické termíny a v už jestvujúcich termínoch sa usiluje odstrániť nesystémové prvky, dôslednejšie vychádzajúc z platnej medzinárodnej anatomickej nomenklatúry. Predstavuje tak potrebnú a dlho očakávanú príručku pre odbornú verejnosť.

Tomáš Hamar

Užitočné dielko v príhodnom čase

[RUSÁKOVÁ, Helena: *Búrlivý život J. K. Viktorina*. Nové Zámky: Miestny odbor Matice slovenskej Nové Zámky – Občianske združenie „Za tromi mostami“ 2011.]

Užitočným dielkom je 60-stránková knižočka Heleny Rusákovvej *Búrlivý život J. K. Viktorina*, ktorú v septembri r. 2011 vydal Miestny odbor Matice slovenskej v Nových Zámkoch a Občianske združenie „Za tromi mostami“. Kultúrny kalendár nám totiž pripomína, že Jozef Karol Viktorin, horlivý organizátor slovenského národného a kultúrneho života, zanietený zástanca štúrovsko-hattalovskej spisovnej slovenčiny, autor po nemecky napísanej slovenskej gramatiky (*Grammatik der slowakischen Sprache*, Pešť 1860, ďalšie vydania v r. 1862, 1865, 1878), vydavateľ almanachov *Concordia* a *Lipa*, diel Andreja Sládkoviča, Jána Hollého a Jonáša Záborského, prišiel na svet 12. marca 1822. Na tento rok teda – ako aj v prípade básnika Janka Kráľa, prozaika Jána Kalinčiaka a dramatika Jána Palárika – pripadá 190. výročie jeho narodenia.

V úvode H. Rusáková naznačuje, že pri spracovaní života a diela Jozefa Karola Viktorina myslela najmä na mladého adresáta. Jej zámeru, aby čitateľ nielen porozumel textu, ale aby ho opis Viktorinových osudov i doby, v ktorej žil, aj upútal, zodpovedá aj kompozícia diela. Celý text je rozčlenený do štyroch kapitol: I. *Cesta za vzdelaním*; II. *Konečne v cieľi?*; III. *V mene cti, odvahy a nádeje za naplnením osudu*; IV. *Posledná zastávka Vyšehrad (Visegrád)*. Ako vidieť, ich názvy súzvučia s titulom *Búrlivý život J. K. Viktorina*, podopretým aj ilustráciou na obale knižky – postavou Viktorina na pozadí zrúcanín vyšehradského zámku a zamračenej oblohy s križujúcimi sa bleskami.

V prvej kapitole (s. 4 – 14) autorka sleduje Viktorina od detských rokov v rodnom Zavare pri Trnave a neskôr v Dolnom a Hornom Čepeni (dnes súčasť Serede), kam sa rodina presťahovala, predstavuje ho ako žiaka a následne gymnazistu v Trnave, na prísnych prijímacích skúškach do kňazského seminára, konaných priamo v sídle primasa – v Ostrihome, a opäť v Trnave, kde – už ako seminarista – študoval ďalších šesť rokov, aby sa mu napokon, po mnohých ťažkostiach, splnil detský sen, keď ho v Ostrihome v januári 1847 vysvätili za kňaza. V trnavskom seminári Viktorin nadviazal celoži-

votné priateľstvo s Jánom Palárikom. Pre svoje národné čítanie, odoberanie slovanských časopisov, korešpondenciu so slovenskými a slovanskými literátmi boli obidvaja obviňovaní z panslavizmu a viac ráz vyšetrovaní. Sfanatizovaní promaďarskí študenti dokonca žiadali, aby Viktorin a Palárik boli vylúčení z ďalšieho štúdia, lebo pred láskou k vlasti dávajú prednosť láske k materskej reči.

Údaje do tejto kapitoly autorka čerpala zo štúdie M. Gašparíka *Jozef Karol Viktorin* (Slovenská literatúra, č. 4, roč. 1963) a najmä z Viktorinovej autobiografie napísanej r. 1848 štúrovskou slovenčinou (z ohľadu na mladých čitateľov ju autorka mierne upravila) a uloženej v Archíve Spolku sv. Vojtecha v Trnave. Hojnými citátmi z nej H. Rusnáková nielenže svoj text zatraktívňuje, ale priamo Viktorinovými slovami predstavuje atmosféru doby, v ktorej žil.

Rozsiahle úryvky z tohto prameňa tvoria kosť druhú – najkratšiu – kapitoly (s. 15 – 20), rozdelenú na state 1. *V Senici*; 2. *V Nádaši*, 3. *V prešporskej väznici*. Senica bola Viktorinovým prvým kaplánskym miestom a jej malá vzdialenosť od Hlbokého mu umožnila nadviazať kontakty s Jozefom Miloslavom Hurbanom (so Štúrom sa spoznal ešte ako seminarista). Keďže Hurban mal povest' buriča, na ich priateľský vzťah s nevôľou hľadeli tak štátne úrady, ako aj cirkevné kruhy. Viktorin si uvedomoval, aké by to mohlo mať následky, preto požiadal o preloženie. Ale aj po prechode do Nádaša, dnešného Trstína, často chodil na návštevy do Hlbokého, kde sa na jar 1848 zanieťavali o boji za národné práva. Koncom mája Viktorina neprávom obvinili z organizovania vzbury nádašských sedliakov a v prešporskom žalári ho bez súdu držali až do Štedrého dňa, keď mesto obsadilo rakúske vojsko.

Jadrom knižky je kapitola *V mene cti, odvahy a nádeje za naplnením osudu* (s. 21 – 42). V prvej podkapitolke *Ako ďalej?* H. Rusnáková predstavuje pôsobiská J. K. Viktorina do konca apríla 1866. Po krátkom pobyte v Nádaši a dvoch rokoch na fare v Skalici ho cirkevní predstavení na žiadosť štátnych úradov preložili za kaplána do Starého Budína. Dôvodom bola korešpondencia s Karlom Havlíčkom Borovským a odoberanie jeho – v Uhorsku zakázaného – časopisu *Slovan*. Tak v Starom Budíne, ako neskôr v rokoch 1856 – 1866 v Budíne Viktorin pôsobil v maďarskom a nemeckom jazykovom prostredí, no ani tam jeho proslovenské aktivity neochabujú. Napríklad len

vďaka jeho organizačnému úsiliu mohol byť slávnostne odhalený pomník Jána Hollého na piate výročie básnikovej smrti.

Veľké zásluhy o rozvoj slovenského národného a kultúrneho života má Viktorin ako vydavateľ, publicista, autor biografie slovenských spisovateľov aj rozmanitých textov osvetového typu. Túto jeho činnosť autorka zhrnula v stati *Z literárnych aktivít J. K. Viktorina* (v spolupráci s Palárikom vydal r. 1858 almanach *Concordia* venovaný pamiatke Jána Hollého; vyšli v ňom okrem iného práce J. Kalinčiaka, A. Sládkoviča, J. Kráľa, J. M. Hurbana, S. B. Hroboňa, J. Čajaka, Palárikova veselohra *Inkognito*), v stati *Ďalšie smerovanie literárnych a vedeckých aktivít J. Viktorina* (v r. 1860–1864 vydal tri ročníky almanachu Lipa, kde popri iných uverejnil aj Kalinčiakovu *Reštavráciu*, Bottovu *Smrť Jánošíkovu*, Chalupkove básne, Palárikove hry *Drotár* a *Dobrodružstvo pri obžinkoch*, ako aj viaceré preklady diel významných slovanských i neslovanských autorov; spolu s Palárikom inicioval vydávanie časopisu Sokol) a v stati *Spolupráca s Andrejom Sládkovičom*. Vydanie *Spisov básnických Andreja Sládkoviča* pripravil Viktorin r. 1861 na podnet bystrického nakladateľa a kníhkupeca E. Krčméryho a Sládkovič bol s jeho prácou taký spokojný, že ho r. 1864 poprosil aj o vydanie druhého zväzku, čo však už pracovne preťažený Viktorin musel – aj zo zdravotných dôvodov – odmietnuť. Po *Jána Hollého Spisoch básnických*, vydaných na pamiatku tisícého výročia príchodu Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu, vydal totiž aj dramatické diela a *Bájk*y Jonáša Záborského.

Už v týchto častiach tretej kapitoly H. Rusnáková upozorňuje na Viktorinov boj za hattalovskú podobu spisovnej slovenčiny, osobitnú pozornosť jeho zásluhám o spisovný jazyk však venuje v časti s názvom *Vedecká činnosť Jozefa K. Viktorina* „*Grammatik der slowakischen Sprache*“. Napísať gramatiku slovenčiny po nemecky sa Viktorin podujal na podnet samého Martina Hattalu. H. Rusnáková konštatuje, že „Viktorinova Gramatika bola už v dobe jej vzniku veľmi kladne hodnotená“ (s. 33)¹ a my si v tejto súvislosti pripomeňme, ako Viktorinovo jazykovedné dielo medzi dvoma jeho jubileami – 150. výročím narodenia a 100. výročím smrti –, zhodnotil E. Jóna: „V dejinách spisovnej slovenčiny a slovenskej

---

¹ H. Rusnáková čerpá zo štúdie E. Jónu *Viktorinova Gramatika a jeho názory na spisovný jazyk* (Slovenská reč, 1973, roč. 38, č. 2, s. 69–76), ale odvoláva sa aj na iných autorov.

jazykovedy Viktorinova gramatika má pevné miesto: úpravami kodifikácie z r. 1852 a jasne formulovanými pravidlami pomáhala poznávať a ustáľovať normu spisovného jazyka, ktorý v náznakoch priaznivejšieho postavenia v 60. rokoch 19. storočia dostával sa popri nemčine a maďarčine i do stredných škôl a do úradov. Svojím nemeckým znením u Neslovákov plnila informatívnu úlohu. Na slovenských gymnáziách ju nahradila gramatika Fr. Mráza (1864) a vo vyšších triedach nová gramatika M. Hattalu (1864–65), ktorá vznikla z iniciatívy a s pomocou J. Viktorina.²

Aj šiesta, siedma a ôsma, posledná časť tretej kapitoly – *Jozef Viktorin ako spoluzakladateľ Matice slovenskej; Jozef Viktorin a Ján Palárik v boji o založenie Spolku sv. Vojtecha; Neúspešné pokusy získať miesto kaplána v slovenskom prostredí* – už názvami hovoria o svojej obsahovej náplni. Popri vydavateľskej práci a autorskej tvorbe sa Viktorin významne podieľal aj na založení Matice a zo svojich skromných finančných prostriedkov ju aj štedro podporoval.³ H. Rusnáková vyzdvihuje fakt, že Viktorin sa v menoslove členov Matice slovenskej uvádza ako druhý – hneď za jej doživotným čestným predsedom Jánom Franciscim, že bol členom jej literárneho odboru a výboru na posudzovanie dramatických diel. Pri prebojovaní založenia Spolku sv. Vojtecha (1870) Viktorin a Palárik pomáhali Andrejovi Radlinskému a nitrianskemu kanonikovi Jurajovi Tvrďému už od konca päťdesiatych rokov. O preloženie do čisto slovenského prostredia sa Viktorin usiloval márne. Dostal sa len na zmiešané slovensko-maďarské územie.

Záverčnú kapitolu *Posledná zastávka – Vyšehrad (Visegrád)* autorka začína slovami: „Veľkú ozvenu v národnom živote zadunajských Slovákov zanechal pobyt Jozefa Viktorina vo Vyšehrade, kde nastúpil na miesto správcu farnosti 1. mája 1866“ (s. 43), pripomína jeho záujem o históriu, založenie *Pamätnej knihy Vyšehradskej farnosti*, poukazuje na jeho zásluhy o rekonštrukciu tamojšej školskej budovy, o renováciu hradných zrúcanín a vybudovanie prístupovej cesty na hrad (tá má odvtedy až dodnes meno

---

² JÓNA, Eugen: Výsledky formovania spisovnej slovenčiny vo Viktorinovej gramatike. In: Slovenská reč, 1973, roč. 38, č. 5, s. 283.

³ V testamente Matici odkázal 100 zlatých, ako aj svoju knižnicu, nim vydané a ešte nerozpredané knihy a autorské práva na svoje diela, medzi nimi aj na preklad diela Tomáša Kempenského *O nasledovaní Krista*. Rovnakú finančnú sumu poručil aj Spolku sv. Vojtecha a gymnáziu v Kláštore pod Znievom.

Viktorinova promenáda), o postavenie železného kríža na pamiatku Kláry Zachovej, ktorej celú rodinu dal kráľ Karol Robert pozabíjať, keď Klárin otec na ochranu jej cti vytasil meč (r. 1368).⁴ Kapitulu završuje opisom posledných dní tohto húževnatého pracovníka na poli slovenskej kultúry. Viktorin zomrel v krutých bolestiach 20. júla 1874. Pri pitve mu našli viacero nádorov na mozgu.

Knižočku *Búrlivý život J. K. Viktorina* dopĺňa obrazová príloha s reprodukciou Viktorinových listov viacerým adresátom, listov Hviezdoslava a Vajanského Viktorinovi, s obrazom kardinála Scitovszského, na ktorého sa Viktorin často obracal s prosbami o pomoc, a s fotografiou súčasného stavu jeho hrobu na vyšehradskom cintoríne.

Pútavo napísaná a množstvo zaujímavých faktov obsahujúca Rusnákovej knižka *Búrlivý život J. K. Viktorina*, žiaľ, neprešla jazykovou úpravou a korektúrou, preto v nej rušivo pôsobí viacero pravopisných i niekoľko gramatických chýb. Vecnou chybou je pripísanie názvu *Slovenské národné noviny* novinám, ktoré vychádzali vo Viedni v tzv. staroslovenčine. Tie sa nazývali *Slovenské noviny*. Pred druhým vydaním tejto užitočnej knižocky teda korekčné zásahy budú nevyhnutné.

Adriana Ferenčíková

Zborník Jazyk – historický fenomén v intenciách vedeckých inšpirácií K. Habovštiakovej

[Jazyk – historický fenomén. Ed. L. Kralčák. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre 2010]

Azda najväčším prejavom úcty a vďaky je pre každého vedca i pedagóga to, že jeho bádateľské úsilie a výsledky mnohoročnej práce sú pre ďalšie generácie inšpiratívne, vzbudzujú záujem rozširovať a prehľbovať otázky, ktoré boli súčasťou ich myšlienkového života i duševného bohatstva.

---

⁴ O tom, že obyvatelia Vyšehradu si na J. K. Viktorína dodnes spomínajú s úctou, svedčí aj skutočnosť, že pri 190. výročí jeho narodenia – v rámci Pamätného dňa Jozefa Viktorina – usporiadali 17. marca 2012 konferenciu na jeho počesť. Svoj príspevok predniesla na nej aj H. Rusnáková. Podrobnejšie SCHWARZ, Jozef: Viktorinské oslavy vo Vyšehrade. In: *Eudové noviny. Portál Slovákov v Maďarsku*, 8. 6. 2012.

Nadväznosť na široký záber lingvistických tém Kataríny Habovštiakovej sa stala pomyselnou líniou trinástich odborných i spomienkových príspevkov obsiahnutých v zborníku *Jazyk – historický fenomén*. Ide o súbor referátov, ktoré odzneli 22. 10. 2009 na konferencii konanej pri príležitosti životného jubilea lingvistky na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Na tejto vedeckej pôde, presnejšie na Katedre slovenského jazyka v tom čase Pedagogickej fakulty, doc. PhDr. Katarína Habovštiaková, CSc., pôsobila posledných dvanásť rokov pred odchodom do dôchodku. Tu zanechala ako vysokoškolská pedagogička, vynikajúca vedkyňa a kolegyňa výraznú stopu, ktorá má vysoko odborný charakter neodmysliteľne prepojený s jej ľudským i duchovným rozmerom.

Hoci zborník uzatvárajú i osobné spomienky na jazykovedkyňu (G. Gotthardová) a jej manžela (M. Gonda), cieľ konferencie, ako aj obsah publikácie nemal výlučne oslavný ráz sumarizujúci doterajší prínos jazykovedkyne do vedy. Jednotlivé parciálne príspevky poukazujú na perspektívnosť a zmyslupnosť výskumných oblastí jazyka, ktoré boli Kataríne Habovštiakovej najbližšie, t. j. história a vývin slovenského jazyka, dialektológia, frazeológia, lexikografia. I keď jednotlivé odborné práce uverejnené v zborníku rozoberajú problematiku relatívne samostatne, spája ich spoločný prístup k jazyku vlastný jubilantke a signalizovaný aj vhodným názvom publikácie.

Jazyk ako historický fenomén sa v publikácii vníma v tradičnom zmysle, ktorý spadá do výskumu historickej jazykovedy skúmajúcej staršie vývinové podoby jazyka. Tomuto retrospektívnemu pohľadu sú najbližšie príspevky objasňujúce charakteristické črty štúrovho spisovného jazyka (L. Kralčák, Z. Kováčová, M. Macho, R. Hlavatá, D. Auxová), predspisovného obdobia (M. Pukanec), ale aj odborné texty reflektujúce starší vedecký výskum (I. Valentová, I. Ripka). Historickosť je i takým neodmysliteľným fenoménom jazyka, ktorý možno poznať vďaka dynamike v jeho súčasnej spisovnej i nespisovnej podobe, jeho predpokladom jedinečnosti, životaschopnosti a pevnej zakorenenosti zákonitostí otvorených novým vnútorným i vonkajším vplyvom. Toto východisko reprezentujú príspevky venované nárečiam (J. Vaňko, T. Bánik) a frazeológii (J. Skladaná).

Časť zborníka tvoria štúdie venované problematike formovania štúrovskej spisovnej slovenčiny, ako aj otázky existencie a pôvodu strednej slovenčiny.

Príspevky v časovej následnosti dopĺňajú a prehľbujú metodologické východisko K. Habovštiakovej k výskumu kodifikovaného spisovného jazyka, ktorý realizovala v podobe rozsiahlej monografie Bernolákovo jazykovedné dielo (1968), analýz jednotlivých historických pamiatok (napr. Žilinská kniha, inventár Oravského hradného panstva, listy M. Hradského), zhodnotení jazykovednej činnosti viacerých osobností národného obrodzenia (napr. H. Gavlovič, J. Hollý a i.), charakteristiky slovnej zásoby štúrovčiny, ako aj zostavovania Textovej príručky k základom slavistiky a k staroslovenčine (v spolupráci s E. Krošlákovou). Autori týmto smerom zameraných príspevkov zahrnutých do publikácie *Jazyk – historický fenomén*, sú pracovníci Katedry slovenského jazyka FF UKF v Nitre, ktorí v rámci projektu VEGA participujú na kolektívnom zostavovaní Slovníka štúrovskej slovenčiny.

Vedúci projektu Ľ. Kralčák vo svojom príspevku poukázal na opodstatnenosť lexikografického spracovania štúrovčiny, ktorá sa najmä v novotvaroch vyznačuje výraznou invenčnosťou a originalnosťou a predstavuje špecifickú, lexikograficky málo spracovanú kapitolu v procese formovania spisovnej slovenčiny do dnešnej podoby. Podstatný predpoklad pre tvorivú jazykovednú a slavianofilsky zameranú prácu Ľ. Štúra i celej jeho generácie tvorili filozofické východiská a vplyvy G. W. F. Hegela a J. G. Herdera, ktoré Z. Kováčová porovnáva a objasňuje na základe ideovej analýzy spisu *Nárečja slovenskuo alebo potreba písanja v tomto nárečí*. Hoci hovoríme o jazyku štúrovcov ako o kodifikovanej podobe slovenčiny, tento spisovný jazyk sa v jednotlivých rovinách formoval postupne (zborník sa dotýka lexikálneho a gramatického systému a slovotvorby). V tomto zmysle M. Macho priblížil silné stránky (správne vystihnutá štruktúra lexiky, metodologická korektnosť v systematickom opise slovotvorby) i slabšie miesta (napr. v inventári afixov chýbajú prefixy, jednotlivé slovotvorné prípony sa podávajú mechanicky, bez významovej systematizácie) Štúrovej koncepcie slovotvorby. Variantnosť normy štúrovskej slovenčiny sa najmä v začiatočnom období prejavovala v tom, že nie u všetkých používateľov sa dôsledne uplatňovali Štúrove kodifikačné normy. Potvrďuje to výskum R. Hlavatej zameraný na mieru dodržiavania noriem štúrovej gramatiky v textoch Slovenských povestí vydaných J. Francisci-Rimavským. Rozkolísanosť normy spozorovala pri analýze slovnej zásoby v Hurbanových Slovenských pohľadoch i D. Auxová.

K predchádzajúcim piatim príspevkom z temporálneho hľadiska samotne, ale kauzálne komplementárne hľadá M. Pukanec vo svojom výskume vysvetlenie otázky existencie strednej slovenčiny a jej pôvodu v tzv. nitrianskom koiné, ktoré po svojom rozpade v 9. – 12. storočí vytvorilo predpoklad pre vznik nových nárečových areálov. Všetky historickolingvisticky koncipované príspevky v zborníku otvára a zároveň rámcuje I. Ripka, ktorý na základe tézy (relevantnej pre diachrónnu jazykovedu) o dôležitosti kontinuity medzi minulosťou poznávacou činnosťou a novým skúmaním oživuje dodnes inšpiratívne myšlienky J. Stanislava o jazyku uverejnené v Československej mluvnici (1938) určenej pre odborných učiteľov a vysokoškolákov.

S historickou jazykovedou je vo vedeckom živote K. Habovštiakovej úzko prepojená i lexikografická práca, ktorá zahŕňa predovšetkým archívny výskum slovenských jazykových pamiatok na Slovensku i v zahraničí pre pramennú základňu Slovenského historického slovníka z predpisovného obdobia. Ukážkový zošit (1973). V zborníku publikuje I. Valentová príspevok obsahujúci niektoré názory na posudzovanie bohemizmov pri zostavovaní tohto slovníka, ako aj frekvenčné zhodnotenie slov českého pôvodu k ostatným prevzatým slovám zaradeným do neskoršej podoby tohto lexikografického diela, do sedemzväzkového Historického slovníka slovenského jazyka (1991 – 2008).

Docentka Katarína Habovštiaková mala blízky vzťah k nárečiam, čo dokazuje jej nárečový výskum v 76 lokalitách pre Atlas slovenského jazyka I. a II. diel. Tento vedecký záujem bol posilňovaný aj manželstvom s dialektológom a spisovateľom Antonom Habovštiakom, ktorému výrazne pomáhala pri jeho výskumoch nárečí (napr. oravských, stredoslovenských), ale aj slovensko-slovanských lexikálnych vzťahov. Táto bádateľská oblasť je v zborníku zastúpená príspevkami obohacujúcimi doterajšie poznatky o stredoslovenských a východoslovenských nárečiach. J. Vaňko zistil, že rusínske nárečia na severovýchodnom Slovensku a slovenčina si zachovali mnohé rovnaké alebo podobné morfosyntaktické znaky, hoci v poslednom období slovenčina výrazne vplyva na lexiku východoslovenských Rusínov. Ťažiskom dialektologického výskumu T. Bánika boli historické obce v oblasti Čierneho Hrona a jeho sútoku s Bielym Hronom, kde sledoval pozostatky vokalizácie jerov (tento proces pri existencii skúmaných osád nebol živý) a palatalizácie velár so súvislejším výskytom.

V neposlednom rade treba spomenúť oblasť slovenskej frazeológie, ktorú K. Habovštiaková obohatila o cenné frazeologické slovníky (*Človek v zrkadle frazeológie, Človek a príroda vo frazeológii*) a štúdie. Táto oblasť jazyka sa vyznačuje výraznou dynamikou, a teda otvára pre každú generáciu bádateľov originálne otázky, inšpirácie. V zborníku je publikovaný výskum J. Skladanej, v ktorom autorka na viacerých príkladoch z titulkov dennej tlače dokázala, že v súčasnom období sa objavujú vo forme frazeologických aktualizácií nové tvorivé dimenzie.

Stručné priblíženie obsahu príspevkov na pozadí prínosu Kataríny Habovštiakovej do slovenskej lingvistiky ukázalo, že jednotlivé odborné práce uverejnené v zborníku predstavujú kvalitou svojich záverov či zistení cenný a povšimnutiahodný krok v takmer heroickom úsilí Kataríny Habovštiakovej na poli výskumu slovenského jazyka. Jej celoživotným zámerom bolo a stále je čo najkomplexnejšie a najpodrobnejšie poznať, opísať a vysvetliť systém fungovania slovenčiny tak, aby sa s pribúdajúcimi poznatkami prehlboval, upevňoval a zvyšoval pozitívny vzťah k nášmu matickému jazyku i k jeho používateľom. Myslíme si, že zborník *Jazyk – historický fenomén* svojím záberom tém a ich podnetným spracovaním prispeje k postupnému napĺňaniu zmyslu tejto výzvy.

Katarína Dudová

SPYTOVALI STE SA

Štetec či mašľovačka? – Do jazykovej poradne Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV sme od pani Márie Kmecovej zo spoločnosti zaoberajúcej sa predajom kuchynského riadu dostali e-mail, v ktorom sa spytuje, ako sa správne nazýva pomôcka slúžiaca na nanášanie masla, oleja, masti, bielkov či žltkov, *mašľovačka* alebo *štetec*. Pisateľka e-mailu uviedla, že spoločnosť Tescoma tento výrobok uvádza pod názvom *mašľovačka*.

Slovo *mašľovačka*, ktoré vo svojich propagačných materiáloch v slovenčine používa česká spoločnosť Tescoma zo Zlína, má pôvod v češtine, kde sa toto slovo píše a vyslovuje s tvrdou spoluhláskou *l*, *mašlovačka*. Názov *mašlovačka* s významom „peroutka na potírání pečiva vejcem či omastkem“, ako sa uvádza v českých etymologických slovníkoch (slovenským ekvivalentom českého slova *peroutka* je *perko*, resp. *pierko*; porov. Česko-slovenský slovník, 1979), je utvorený od českého slovesa *mašlovat* (predtým *mašlovati*) a to od staršieho slovesa *másliti* (porov. REJZEK, Jiří: Český etymologický slovník. Voznice 2001, resp. MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého a slovenského. Praha 1957). V slovnej zásobe spisovnej slovenčiny slovo *mašľovačka* nemáme, toto slovo sa uvádza iba v druhom zväzku Slovníka slovenských nářečí z roku 2006 ako zriedkavé nárečové slovo s jediným dokladom z Dolnej Marikovej v okrese Považská Bystrica, t. j. z obce v blízkosti hranice s Českom, a s vysvetlením „zväzok husacích pier na mastenie“. Pomôcka na potieranie cesta pripraveného na pečenie, pečiva či plechu na pečenie zhotovená zo zväzku husacích pier sa v slovenčine volá *pierko*, resp. *perko*. Slovo *pierko* sa ako slovenský ekvivalent českého slova *mašlovačka* uvádza aj v Česko-slovenskom slovníku z roku 1979. V druhom zväzku Slovníka slovenských nářečí sú slová *perko*, resp. *pierko* s vysvetlením „zväzok husacích bík na mastenie“ označené skratkou *csl* (= celoslovenské), to značí, že sú doložené z celého územia Slovenska. Možno ešte dodať, že v slovenských nárečiach sa okrem slov *perko*, resp. *pierko* na pomenovanie zväzku husacích pier určených na

mastenie používajú aj slová, ktorých odvodzovacím základom je sloveso *mastiť*, a to slová *mastenička*, *mastiačka*, *mastiarka*, *mastička*, *mastidlo* (porov. druhý zväzok Slovníka slovenských nárečí). Údaje získané dotazníkovým výskumom ukazujú, že slovotvorné varianty s koreňom *mast-* sú na súvislej stredoslovenskej a severozápadoslovenskej nárečovej oblasti, na Spiši a v severnom Šariši. Slovo *mastička* uvádza aj Miroslav Kálal vo svojom Slovenskom slovníku z literatúry aj nárečí (Banská Bystrica 1924) a pri ňom český ekvivalent *mašlovačka*.

Možno ešte dodať, že v propagačných materiáloch spoločnosti Tescoma sa pomôcka, ktorú spoločnosť ponúka pod názvom *mašlovačka*, charakterizuje ako „štetec zo žiaruvzdorného silikónu“.

Z nášho stručného rozboru vyplýva takýto záver a odporúčanie: Na pomenovanie pomôcky určenej na potieranie spracovaného cesta pripraveného na pečenie či plechu na pečenie môžeme v slovenčine použiť slová *pierko* alebo *perko*, a to bez ohľadu na to, z akého materiálu je táto pomôcka zhotovená, podobne ako sa v češtine slovo *mašlovačka* používa nielen na pomenovanie uvedenej pomôcky zhotovenej zo zväzku husacích pier, ale zhotovenej aj z umelých štetín. Na pomenovanie pomôcky môžeme však siahnuť aj za viacslovným názvom *štetec na mastenie* alebo za slovom *mastička* ústrojne utvoreným zo slovesa *mastiť* podobne, ako sú utvorené názvy nástrojov *hladička* zo slovesa *hladiť* či *ladička* zo slovesa *ladiť*.

Matej Považaj

Flip-flop. – Pracovníčka medzinárodného reťazca predajní s obuvou sa v jazykovej poradni Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra informovala o vhodnosti používania cudzieho slova *flip-flop* v slovenských katalógoch.

Anglický výraz *flip-flop* je zvukomalebné slovo, ktoré vyjadruje plieskanie šľapiek o chodidlá pri chôdzi. V USA a vo Veľkej Británii sa ním pomenúva druh plážovej obuvi (aj v plurálovej podobe *flip-flops*, v Juhoafrickej republike sa používa podoba *slip-slops*). Toto slovo ani jeho adapto-

vaná podoba *fliflop* – obyčajne v množnom čísle *flipflop* – sa v slovenčine v súvislosti s pomenovaním obuvi neujali, stretávame sa s nimi len na internetových stránkach predajcov obuvi, ktorí toto pomenovanie preberajú z anglických textov. Vzhľadom na to, že plážová obuv uchytená remienkom alebo gumou v tvare Y medzi palcom a susedným prstom na nohe nie je na Slovensku nijakou novinkou, nemalo by byť ťažké nájsť vhodný slovenský ekvivalent. V šesťdesiatych rokoch minulého storočia sa takéto šľapky u nás nazývali podľa krajiny, z ktorej sa dovážali, *vietnamky* (v Rusku *вьетнамки*, v Maďarsku *vietnami papucs*) a zaužívalo sa aj pomenovanie *žabky*. Pomenovanie *vietnamky* sa uvádza aj vo Veľkom slovníku cudzích slov (2008, s. 1158) ako hovorový výraz, pomnožné podstatné meno ženského rodu (vhodnejšie by bolo uvádzať v hesle podstatné meno *vietnamka* v jednotnom čísle s poznámkou *obyč. mn.*, ako je to v slovníkoch bežné pri iných názvoch obuvi, napr. *topánka*, *sandál*, *šľapka*, *papuča*). Z dvojice pomenovaní *vietnamky* a *žabky* sa však ako živé ukazuje skôr pomenovanie *žabky*, o čom sme sa presvedčili aj v databáze Slovenského národného korpusu, v časopisoch o móde a na internete. Preto aj v ponukových katalógoch predajcov obuvi odporúčame používať pomenovanie *žabky*, hoci v danom význame nie je zatiaľ spracované v slovníkoch slovenského jazyka. Všeobecnejšími pomenovaniami, ktoré zahŕňajú aj iné podobné typy obuvi, sú *šľapky*, *plážová obuv*, hovorovo aj *ťapky* a *plážovky*.

Napriek výhradám ortopedov sa *žabky* vrátili do nášho života a už takmer desaťrošie sa tešia novej popularite aj na Slovensku. Táto skutočnosť by sa mala odraziť aj v lexikografickom spracovaní a k významom slova *žabka* 1. zdrob. „malá žaba“, 2. hovorovo expresívne „mladá dievča“, 3. „štepársky nôž“, 4. nárečovo „zápal jazyka alebo ústnej sliznice u detí“ odporúčame doplniť aj význam „druh plážovej obuvi“ ako spisovný a štylisticky neutrálny výraz bez špecifického kvalifikátora.

Katarína Kálmánová

Z JAZYKOVÝCH RUBRIK

Vidíme sa zajtra?

KATARÍNA KÁLMÁNOVÁ

Občas počujeme vyjadrenia ako *Zajtra tu nie som. – V sobotu sa učím na skúšku. – Na budúci týždeň idem na dovolenku.* Dá sa povedať, že sme si na ne zvykli a už nám „netrhajú uši“. Súčasná módna novinka – pozdrav *Vidíme sa zajtra*, ktorý si osvojili aj mnohí moderátori, však neušla kritickej pozornosti televíznych divákov. V slovenčine sa budúci dej vyjadruje slovesným tvarom v budúcom čase. Náležité sú formulácie *Zajtra tu nebudem. – V sobotu sa budem učiť na skúšku. – Na budúci týždeň pôjdem na dovolenku* a pod. Spojenie *Vidíme sa zajtra (neskôr)* je doslovným prekladom pozdravov z angličtiny *See you tomorrow. – See you later.* Používatelia slovenčiny pri takýchto spojeniach väčšinou pociťujú odchýlku od našej normy a práve to robí podobné výrazy atraktívnymi pre tých, ktorí chcú svoj prejav nejakým spôsobom ozvláštniť. Takéto konštrukcie sú však štylisticky príznakové a nehodia sa do oficiálnych jazykových prejavov, v ktorých odporúčame používať štylisticky neutrálne pozdravy *Dovidenia zajtra* alebo *Uvidíme sa zajtra.*

(Roľnícke noviny, 2008, č. 24, 13. júna, s. 19)

Obilie, obilniny a obiloviny

IVETA VANČOVÁ

Nielen v odborných, ale aj v bežných jazykových prejavoch sa stretávame so slovami *obilie, obilnina* a *obilovina* a neraz uvažujeme, aký je medzi nimi rozdiel. Slovom *obilie* sa podľa Krátkeho slovníka slovenského jazy-

ka súhrnne označujú poľnohospodárske plodiny ako *pšenica*, *raž*, *jačmeň* a *ovos* alebo zrno z týchto plodín. Môžeme teda povedať, že *pestujeme obilie*, že *je dobrá úroda obilia*, ale aj že *obilie melieme*; *ceny obilia stúpili* alebo *obilie uskladňujeme v sýpkach*. Prídavné meno utvorené zo slova *obilie* má podobu *obilný* – *obilný sklad*, *obilné pole*.

Výraz *obilnina* označuje určitý druh poľnohospodárskych plodín, medzi ktoré patria okrem tých najznámejších ako *pšenica*, *raž*, *jačmeň* a *ovos* (ktoré označujeme aj slovom *obilie*) aj iné, napr. *kukurica*, *proso*, *ryža*, *pohánka*. Prídavné meno utvorené zo slova *obilnina* má podobu *obilninový*.

Slovo *obilovina*, ktoré neraz začujeme aj vo verejných jazykových prejavoch, je nespisovné pomenovanie pre *obilninu*.

(Roľnícke noviny, 2008, č. 28, 11. júla, s. 19)

Melón alebo dyňa?

IVETA VANČOVÁ

Niektorí predajcovia nám ponúkajú *melón*, iní zasa *dyňu*, a pritom predávajú rovnaký tovar. Mýlia sa alebo je to tak správne? Rastlina s veľkými guľatými zelenými plodmi so sladkou červenou dužinou má botanický názov *dyňa červená* (lat. *Citrullus lanatus*) a bežne sa označuje aj ako *melón* alebo *červený melón*. Rastlina so sladkými žltozelenými plodmi má botanický názov *melón cukrový* (lat. *Melo sativus*) a poznáme ju aj ako *žltý melón*, *dyňu* alebo *žltú dyňu*. Slová *dyňa* a *melón* fungujú ako synonymá pre obe rastliny a takto sú spracované aj v Krátkom slovníku slovenského jazyka.

Keďže na označenie oboch druhov osviežujúcej letnej pochúťky sú pomenovania *melón* i *dyňa* správne, je vhodné, ak sa pri predaji alebo kúpe použije aj spresňujúci prívlastok podľa farby dužiny plodu – prídavné meno *červený* alebo *žltý* – *červená dyňa*, *červený melón* alebo *žltá dyňa*, *žltý melón*.

(Roľnícke noviny, 2008, č. 29, 18. júla, s. 19)

Upomienkové predmety?

SILVIA DUCHKOVÁ

Už sa vám stalo, že vám niekde ponúkali *upomienkové predmety*? Nieкто mohol z takejto ponuky ostať zmätený. Dovtedy, kým sa ukázalo, že ponúkané *upomienkové predmety* či *upomienkové výrobky* sú veci určené na pamiatku. Ich výrobcovia alebo predajcovia si zmýlili prídavné meno *upomienkový* s prídavným menom *spomienkový*. Prídavné meno *upomienkový* je odvodené od slova *upomienka*, ktorým sa označuje obyčajne písomné upozornenie (upomenutie, napomenutie) na nedodržanie niečoho. Upomienku dostaneme napr. vtedy, keď nevrátíme načas knihu požičanú z knižnice, keď nezaplatíme úhradu za telefón alebo iné služby a pod. Neuhradené platby sa môžu ako *upomienková žaloba* vymáhať *upomienkovým konaním* či *upomienkovým procesom*. Rozličné veci slúžiace ako spomienka, čiže na pamiatku, sú *spomienkové predmety*, *pamiatkové predmety*, *darčeky na pamiatku* či *suveníry*.

(Roľnícke noviny, 2008, č. 30, 25. júla, s. 19)

Hráme alebo hrajeme futbal?

IVETA VANČOVÁ

So slovesom *hrať* sa najčastejšie stretávame v súvislosti so športovaním, napr. *hrať futbal*, *hokej*, *hádzanú*, *tenis*, alebo s umeleckou činnosťou, napr. *hrať na klavíri*, *na flaute*, *hrať v divadelnej hre*, *vo filme*. Pri používaní slovesa *hrať* v prítomnom čase sa niekedy používajú nesprávne tvary *hraje*, *hrajeme*, *hrajete*, napr. *Náš syn hraje tenis*. – *Videli nás, ako hrajeme futbal*. – *Odkedy hrajete ochotnícke divadlo?* Sloveso *hrať* časujeme podobne ako napríklad slovesá *chytáť* (*chytá – chytáme – chytáte*), *mať* (*má – máme – máte*) či *padáť* (*padá – padáme – padáte*) a v prítomnom čase má tvary

hrám – hráš – hrá – hráme – hráte – hrajú, ktoré sa mali použiť aj v spomenutých vetách: *Náš syn hrá tenis. – Videli nás, ako hráme futbal. – Odkedy hráte ochotnícke divadlo?*

Rovnaké tvary sú aj pri zvratnom slovese *hrať sa*, napr. *Od rána sa hrá pri vode. – Radi sa hráme s loptou. – Na čo sa to stále hráte?*

(Roľnícke noviny, 2008, č. 31, 1. augusta, s. 19)

V prevažnej miere

SILVIA DUCHKOVÁ

Nejednému používateľovi slovenčiny neladí, keď počuje, že úspešnosť niečoho v *prevážnej miere* závisí od prípravy, že účastníkmi nejakého podujatia boli z *prevážnej časti* mladí ľudia, alebo keď sa dozvedá o *prevážnom vplyve* na niečo či o tom, čo sa deje v *prevážnej väčšine* prípadov. Prídavné meno *prevážny*, ktoré je zriedkavé a má expresívny príznak, je zložené z predpony *pre-*, ktorá vyjadruje veľkú, zvýšenú mieru nejakej vlastnosti alebo príznaku (porov. *predobrý, presladký, premúdry*), a z prídavného mena *vážny*. Má teda význam „veľmi vážny, nadmieru vážny“ a možno ho použiť napr. v spojeniach *prevážna situácia, prevážna chvíľa*. V slovných spojeniach spomenutých na začiatku však ide o význam „ktorý prevažuje, prevažujúci“ a ten vyjadruje prídavné meno *prevažný*. Hovoríme teda o *prevažnej miere, prevažnej časti, prevažnom vplyve* či *prevažnej väčšine*. Krátke a je aj v príslovke *prevažne* v spojeniach *pracovať prevažne* (nie *prevážne*) *na zmeny, problém prevažne* (nie *prevážne*) *starších ľudí*.

(Roľnícke noviny, 2008, č. 32, 8. augusta, s. 19)

NAPÍSAĽI STE NÁM

Maturita – hádaj, na čo myslím!

Poznáte to o poučení sa z vlastných chýb? Tvorcovia maturitných testov asi nie. Stále si myslia, že telepatia sa na slovenských školách vyučuje.

Dnes som maturoval zo slovenského jazyka a literatúry. Pocity? Rozčarovanie, sklamanie, hnev, obava zo zajtrajšej maturity z anglického jazyka, či bude (a podľa minuloročných určite bude) taká zákerná ako tá zo slovenčiny.

Osem ukážok (úryvkov) z rôznych náhodne vybratých diel. Ku každej ukážke osem otázok.

Prvou otázkou často je: „Čo vyplýva z úryvku?“

Dve odpovede sú zväčša od veci, no ďalšie dve z úryvku vyplývajú. Vy máte teraz rozhodnúť, použitím vnútornej **Sily**, ktorá z úryvku vyplýva viac, alebo použitím **telepatie**, ktorú myslel autor testu.

Ak použijete svoje vedomosti a skúsenosti, obe odpovede sú správne. Preto je lepšie zabudnúť všetky vaše vedomosti a skúsenosti zo života a sústrediť sa čisto len na to, čo vyplýva z daného úryvku – teda ohlúpnuť a sústrediť sa len na čítanie s porozumením úryvku. Ak máte šťastie, jedna z odpovedí sa vám bude zdať na 60 % správna. Problém však nastane, ak ani jedno z tvrdení z úryvku nevyplýva. **Čo teraz?**

Príklad z dnešnej maturity. Bol článok o Plute, ktoré sa nazýva trpasličia planéta, no nikde v úryvku nebolo spomenuté, prečo sa tak nazýva. Prirodzená inteligencia hovorí, že preto, lebo je to veľmi malá planéta. Ak mám však použiť postup prázdnej hlavy ako pri predchádzajúcom úryvku, odpoveď nezískam. Raz je to čítanie s porozumením, inokedy nie. **Vyber si!**

Uvediem ešte jeden príklad a potom idem trénovať telepatiu na zajtrajšiu B2. V úlohe bol zadaný verš a otázka: „Po ktorej slabike nasleduje poloveršová prestávka?“ Správna odpoveď je: „Po siedmej.“

Teda neviem, ako som sa mal dovŕtiť, že chcú odo mňa poradie tej slabiky. Vhodnejšie by snáď bola otázka: „Po koľkej slabike...“. Ale pán/pani Chuck Norris, ktorý toto vymyslel. **Rešpekt!**

Takýchto úloh bolo oveľa viac, no zadania ešte nie sú online, takže spomínam tie, ktoré som si najviac zapamätal.

Ono, ani neviem prečo sa to volá maturita zo slovenského jazyka a literatúry. Vedomosti z týchto oblastí v teste využijete minimálne. Nech to nazvú rovno: Čítanie s domyslením si/Dokážeme vám, čo neviete/Nachytáme vás/Hra so slovíčkami. Názvov sa ponúka niekoľko.

Vadí mi, že autori týchto textov nás škatul'kujú a predpokladajú, že škola nás naučila všetkých myslieť rovnako. Dokonca rovnako, ako myslia oni, a že len to ich jedno riešenie je správne. Na jednu vec sa dá pozeráť minimálne **dvoma pohľadmi**, nech ide o čokoľvek. To je pravda overená vekmi. Preto ma udivuje:

Každý rok sa nájdu nejaké nezrovnalosti, nesprávne položené otázky, viacero možných logických odpovedí atď. Prečo si teda na to tvorcovia maturitných testov nedajú pozor? Prečo sa každý rok musí tento scenár opakovať? Veď keď už robia niečo také dôležité, ako je maturita, prečo si na tom nedajú záležať? Prečo je to vždy polovičná robota a učitelia potom musia vyvolávať týmto odborníkom a upozorňovať ich na chyby? To si tie testy po sebe ani len neprečítajú?

Toto ma vie fakt natankovať. Človek sa môže akokoľvek snažiť, učiť, pristupovať k veci zodpovedne, no stroškotá pre niečiu nezodpovednosť? Neodbornosť? Nepoučiteľnosť? Veď pri maturite ide o budúcnosť komplet celej jednej generácie. Prečo sa niečo také dôležité zverí ľuďom, ktorí to očividne majú „na saláme“ alebo nie sú spôsobilí.

Dúfam len, že učitelia si dajú ešte tú námahu a vybojujú pre nás lepšie výsledky. No a ľudia z NÚCEM-u by sa mali zamyslieť, či im to už nie je trápne, aby každý rok museli riešiť tie isté sťažnosti.

Maturant z Banskej Bystrice

ISSN 0023-5202

MIČ 49 300